

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UDK 811.512.133.811.111

ABDUHAMIDOVA LOBAR ATHAMBOY QIZI

**O'ZBEK TILI TURISTIK TERMINLARINING LISONIY
TAKOMILI VA LEKSIK-SEMANTIK TADQIQI**

**5A120102 – Lingvistika (o'zbek tili) mutaxassisligi bo'yicha
Magistr
akademik darajasini olish uchun taqdim etilgan**

DISSERTATSIYA

Namangan – 2018

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. O`ZBEK TILIDA TURIZM TERMINOLOGIYASINING LISONIY TAKOMILI VA SHAKLLANISHI.....	9
1.1. O`zbekistonda turizm taraqqiyoti va turizm terminologiyasi.....	9
1.2. O`zbek tilida turistik terminologiya shakllanishining nolisoniy omillari.....	16
1.3. Turizm terminologiyasining nazariy masalalari va tadqiqi.....	23
Bob bo`yicha xulosalar.....	42
II BOB. O`ZBEK TILI TURISTIK TERMINLARINING TARIXIY-ETIMOLOGIK TAHLILI.....	44
2.1. Turistik terminlar o`zlashuvining intralingvistik omillari va tarixiy-etimologik manbalari.....	44
2.3. Xalqaro va o`zbek tili turizm terminologiyasi.....	55
Bob bo`yicha xulosalar.....	61
III BOB. TURIZM TERMINOLOGIYASINING LEKSIK-SEMANTIK TASNIFI VA TAHLILI.....	62
3.1. O`zbek tili turistik terminologiyasining semantik tasnifi.....	62
3.2. O`zbek tili turistik terminlarining leksik-semantik xususiyatlari va leksikografik tahlili.....	71
Bob bo`yicha xulosalar.....	81
UMUMIY XULOSALAR.....	83
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	85
ILOVA. O`zbek tili turistik terminlari lug`ati.....	88

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbliji. Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltirayotgan istiqbolli tarmoqlardan biri – bu turizimdir. O’zbekiston turizi sohasida ulkan salohiyatgan ega bo’lgan davlat hisoblanadi. Yurtimizda 7 ming 300 dan ortiq ma’daniy meros obyektlari mavjud va ularning aksaryatlari YUNESKO ro’yxatiga kiritilgan. Shu bilan birga mamlakatimiz betakror tabiat, go’zal dam olish zonalari imkonlaridan foydalanib, yangi turistik yo`nalishlar ochish mumkin. Bu sohaga jahon brendlarin faol jalb etgan holda, biz ziyyarat turizimi, ekologik, ma’rifiy, etnogarafik, gastronomik turizm va bu sohaning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishimiz zarur. Bu borada davlat – xususiy sheriklik munosabatini qo’llash sohani taraqqiy ettirishda keng imkoniyatlar ochishini hisobga olishimiz lozim.¹

Darhaqiqat, jamiyat hayotida ro’y beradigan har qanday o’zgarish tilda o’z aksini topishi tabiiy. O’zbekistonda sodir bo’layotgan ulkan o’zgarishlar, amalga oshirilayotgan tub islohotlar, fan-texnika taraqqiyoti, boshqa davlatlar bilan olib borilayotgan yaqin ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar tilda o’z lisoniy ifodasini topmoqda. Bugungi kunni turli sohalar ni terminologiyasisiz tasavvur qilib bo’lmaydi.

Olimlarning aniqlashlaricha, bugungi kunda 500 dan ortiq yirik sohalar va ularning o’nlab yirik bo’limlari mavjudki, har biri o’ziga xos terminologik tizimga ega. Mamlakatimizda ham turli sohalar shiddat bilan rivojlanib borayotgani, buning natijasida terminologik tizimning ham boyib borayotgani sir emas. Ayni shu shiddatkorlik terminologik tizimda bir qancha muammolarni keltirib chiqarishi, buning natijasida davlat tilida ish yuritishda, o’qish va o’qitish ishlarida bir qancha chalkashliklarning yuzaga kelishi mazkur tizimni doimiy ravishda tadqiq etish, terminlarni tartibga solish yo’llarini ham nazariy, ham amaliy jihatdan o’rganishni talab qiladi.

---

¹ Мирзиёев Ш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – Б. 60-61.

Terminologik tizimda turizm terminologiyasi ham salmoqli o`rinni egallaydi.

Turizm sohasi har qanday mamlakat iqtisodiyotining eng istiqbolli yo`nalishlaridan biri hisoblanadi. Uning rivojlanganlik darajasini belgilab beruvchi omillar orasida kadrlar malakasining yuqoriligi ham muhim ahamiyatga ega.

Jamiyatdagi barcha o`zgarish va yangilanishlar avvalo tilda aks etar ekan, jarayonlar tilshunolar oldiga qator vazifalarni qo`yadi. Ushbu vazifalardan biri turistik terminlarni lingvistik jihatdan tahlil qilish masalasidir. Bugungi kunga qadar o`zbek tilshunosligida turistik terminlar maxsus to`planmagan. Mavjud lug`atlarga kiritilgan terminlar miqdori ham u qadar ko`p emas. Masalan, “O`zbek tilining izohli lug`ati” da ham 183 ta turizm sohasiga oid termin kiritilgan.

Soha bo`yicha yirik mutaxassislar, jahon standartlariga javob bera oladigan kadrlar tayyorlashda terminologiya masalasining tartibga solinganligi ham muhim ahamiyatga ega. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdagi “O`zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta`minlash chora-tadbirlari to`g`risida”gi Farmonida: “turizm tarmog`i uchun ayniqsa, menejment va marketing sohasida malakali kadrlarni sifatli tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish, turizm faoliyati xodimlarini muntazam ravishda qayta tayyorlash va malakasini oshirish zarur” ligi qayd etiladi.<sup>1</sup> Kadrlar tayyorlashda yaratilgan o`quv adabiyotlari, darsliklar bilan ta`minlanganlik darajasi, soha terminlarining qat’iy tartibga keltirilganligi muhim ahamiyatga egadir. O`zbek tili turistik terminologiyasini lingvistik tadqiq etish, terminlarning izohli lug`atini yaratish o`zbek terminologiyasining muhim vazifalaridan biridir.

Shu jihatlar bilan mazkur magistrlik dissertatsiyasi dolzarblikka ega.

Tadqiqotning obyekti va predmeti. Mustaqil izlanishlar, internet manbalari, turizmga doir me`yoriy hujjatlar, o`quv va uslubiy qo`llanmalardan

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 2 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ти Фармони / Lex.uz.

to`plangan 700 dan ziyod turistik terminlar dissertatsiyaning obyekti va predmeti hisobanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. O`zbek tilidagi turizm terminologiyasining lisoniy shakllanishi va leksik-semantik xususiyatlarini tadqiq etish dissertatsiyaning asosiy maqsadidir.

Ishning mazmun-mohiyati va maqsadidan kelib chiqib, tadqiqot oldigaquyidagi vazifalar qo`yildi:

1. Turistik terminologiya shakllanishining lisoniy va nolisoniy omillarini aniqlash.
2. O`zbek tilidagi turizm terminlarining leksik-semantik tasnifini berish.
3. Turizm terminlarining tarixiy-etimologik manbalarini izohlash.
4. To`plangan terminlarni leksikografik tahlilini berish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi.

1. Turistik terminlar ta`riflangan va uning semantik chegarasi belgilangan.
2. O`zbek tilida turizm terminologiyasi shakllanishining nolisoniy va lisoniy omillari izohlangan.
3. O`zbek tili turistik terminlarining tarixiy-etimologik manbalari aniqlangan.
4. O`zbek tili turistik terminlari to`plangan, tartibga solingan va leksik-semantik xususiyatlari yoritilgan.

**Muammoning o`rganilganlik darajasi.** Juhon tilshunosligida turizm terminologiyasiga doir ko`plab leksikografik ishlar bajarilgan, jumladan, ensiklopedik ¹ va filologik lug`atlar ² tuzilgan.

---

¹Encyclopedia of Leisure and Outdoor Recreation, J. Jenkins and J. Pigram, eds. Routledge 2003. The Encyclopedia of Ecotourism, D. Weaver ed. CABI, 2001. International Encyclopedia of Hospitality Management, A. Pizam, ed. Elsevier, 2005. Encyclopedia of Tourism, J. Jafari, ed. Routledge, 2000. Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, A. Barnard and J. Spencer, eds. Routledge, 1996.

²Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality, S. Medik, ed. Butterworth, 2003. A Dictionary of Travel and Tourism Terminology, A. Beaver. CABI, 2005. Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies, S. Smith, ed. Greenwood Press, 1990. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality Terms, R. Harris and J. Howard. Hospitality Press, 1996. The Tourism Society's Dictionary for Tourism Industry, V. R. Collins, ed. CABI, 2008. The Travel Dictionary, C. Deruaes, ed. Solitaire Publishing 1989. The Traveler's World: A Dictionary of Industry and Destination Literacy, N. Starr and S. Norwood. Prentice Hall, 1996.

Rus tilshunosligida E.T.Belan¹, V.L.Vinogradova²lar tomonidan rus va ingliz tillari materiallari asosida turistik terminologik sistemani shakllantirish, rus va ingliz tili turizm terminologiyasi sinxron va diaxron aspektda tadqiq etilgan. Shuningdek, turizm terminologiyasiga bo'yicha ayrim ilmiy kuzatishlar olib borilgan.³ Turizm sohasi bo'yicha Mirzayev Murotjon va Aliyeva Mahbubalar hammuallifligida yaratilgan "Turizm asoslari" darsligida atamalar lug'ati keltirilgan bo'lib, unda 20 ta turistik terminning izohi berilgan.

Turizmga oid ayrim terminlarning izohi "O'zbek tilining izohli lug'ati" da, sohaga doir o'quv qo'llanmalarida, "Turizm to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasida berilgan bo'lsa-da, o'zbek tilidagi turistik terminlar bugungi kunga qadar to'liq to'planmagan.

O'zbek tursitik terminlarining lisoniy takomili va leksik-semnatik tadqiqi bo'yicha mazkur ish dastlabki tadqiqotlardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning metodlari. Lug'aviy-ma'noviy, tarixiy-etimologik, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, sistem-struktur metod va usullardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyati. Dissertatsiya xulosalaridan boshqa terminologik sohalar tadqiqida, turistik terminologiyaga oid darslik va qo'llanmalar yozishda, "O'zbek tili turistik terminlarining izohli lug'ati"ni yaratishda, turistik tashkilotlar uchun metodik qo'llanma yozishda, "Biznes va boshqaruv" ta'lim sohasining 5340200 – "Menejment" (turizm), 5340300 – "Marketing" (turizm), 810000 – "Xizmat ko'rsatish" ta'lim sohasining 5810100 – "Turizm" va 5811700 – "Servis" (turizm va mehmonxona xo'jaligi) bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik va o'quv qo'llanmalari yozishda foydalilanildi.

---

¹ Белан Э. Особенности формирования новых терминосистем (на материале английской и русской терминологии международного туризма): Автoref.дисс. ... канд.филол.наук. – Москва, 2009.

² Виноградова Л. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: Автoref. дисс. ...канд.филол.наук. – Великий Новгород, 2011.

³ Иванова Н., Масленникова О. Некоторые особенности современной терминологии туристики, или к чему еще может/должен быть готов культуролог // Journal Humscience, 2013. – С.228.234.

Dissertatsiyaning tuzilishi. Dissertatsiya “Kirish”, “O’zbek tilida turizm terminologiyasining lisoniy takomili va shakllanishi”, “O’zbek tili turistik terminlarining tarixiy-etimologik tahlili”, “Turizm terminologiyasining leksik-semantik tasnifi va tahlili” kabi uch asosiy bob, umumiylar, foydalilanilgan adabiyotlar ro’yxatidan va “O’zbek tili turistik terminlari lug’ati” dan iborat bo’lib, 82 betdan iborat.

I BOB. O`ZBEK TILIDA TURIZM TERMINOLOGIYASINING

LISONIY TAKOMILI VA SHAKLLANISHI

1.1. O`zbekistonda turizm taraqqiyoti va turizm terminologiyasi

O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakat kelajagi haqida quyidagilarni ta'kidlaydi: “Bu yo`l – erkin, demokratik, insonparvar davlat qurish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, Vatanimiz iqtisodiy qudratini yuksaltirish va yanada ravnaq toptirishning mustahkam zaminidir”.¹ Iqtisodiy qudratni oshirishda bir qator omillar muhim rol o`ynaydi. Jumladan, “mamlakatimizning chet davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarini yanada mustahkamlash va xorijda respublikamizning iqtisodiy imkoniyatlarini keng targ`ib qilish orqali uning xalqaro nufuzini yanada oshirish, investitsiyalarni jalg qilishni jadallashtirish, turizm sohasini yanada rivojlantirish iqtisodiy sohadagi ustuvor vazifalarimizdan biri hisoblanadi”.²

O`zbekistonda turizm sohasiga mustaqillikning dastlabki yillardanoq davlat siyosati darajasida qaraldi. Soha rivoji uchun barcha zaruriy tashkiliy – huquqiy mexanizm vujudga keltirilib, muhim me'yoriy hujjatlar qabul qilindi va bu ish hozirda ham davom etmoqda. Mamlakatimizda turizmning ravnaqi, uni yangi pag`onalarga ko`tarish, yurtimizni jahon turizm markazlaridan biriga aylantirish uchun, avvalo, huquqiy zamin yaratish lozim edi.³ Shu bois, O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining mazkur yo`nalishga taalluqli qonun va kodekslari, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining turizmga oidqator Farmonlari, qarorlari, Respublika Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Adliya vazirligining va boshqa mutasaddi davlat idoralarining yo`riqnomasi, ko`rsatma va tartiblari ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etildi.

---

¹Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon, demokratik O`zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O`zbekiston, 2017. – B.7.

² Mirziyoyev Sh. O`sha asar, 25-b.

³Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 18.

O'tgan davr mobaynida turizm sohasining qonunchilik asosini mustahkamlash, sohadagi munosabatlarni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish doirasida O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Turizm to'g'risida"gi Qonun loyihasi hamda 30 ta normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilgan bo'lib, ulardan 22 tasi qabul qilindi vahozirda amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdagi "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga muvofiq, 1992-yil 27-iyulda tashkil etilgan "O'zbekturizm" Milliy kompaniyasi tugatildi va uning negizida O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi turizm sohasidagi vakolatli davlat organi etib belgilandi. 2017-yil 12-iyuldagagi "Turizm sohasini rivojlantirishda mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlarining mas'uliyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017-yil 16-avgustdagagi "2018-2019-yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha birinchi navbatdagagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari sohaga doir o'ziga xos qonunchilik tizimi ham shakllanganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3-fevraldagagi "O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5326-sون Farmoni qabul qilindi. Natijada, *ichki turizm, turistik yig'im, tematik xiyobon, kichik turizm zonalari* kabi terminlar iste'molda faollashgani kuzatildi.

2017-yil 19-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Toshkent viloyati hokimligi huzuridagi Turizmni rivojlantirish departament faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qaror imzolandi. Departamentning tashkiliy tuzilmasida Toshkent viloyatidagi Bo'stonliq, Ohangaron va Parkent tog' turistik klasterini rivojlantirish uchun maxsus bo'limlar tashkil etish maqsad qilingan. Klasterlarda sayyoohlар turar-joylarini tashkil etish va aholining daromadlarini oshirish maqsadida tashkiliy tuzilmada alohida "Mehmonxona uylarni tashkil etish, ro'yxatdan o'tkazsih va hisobga olishga ko'maklashish bo'limi" va "Mehmon

uylarida turistlarga xizmat ko`rsatish satndartlarini o`qitish va joriy etish sho`basi” ham kiritilgan.

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi “Turizm faoliyatini litsenziyalash tartibi to`g`risidagi Nizomni tasdiqlash haqida”gi 189-sonli qarorga muvofiq O`zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi tomonidan 2017-yil davomida jami 123 ta tadbirkorlarga turizm faoliyatini amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziyalar berildi. Shu bilan birga, O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 5-iyundagi “Turoperator va mehmonxona xizmatlarini sertifikatlashtirish tartibi to`g`risidagi Nizomni tasdiqlash haqida”gi 355-sonli qarorga muvofiq Qo`mita tuzilmasidagi “Turizm xizmatlarini sertifikatlash markazi” tomonidan jami 91 ta yangi tashkil etigan joylashtirish vositasi (mehmonxona)larga tegishli muvofiqlik sertifikatlari berildi.

Turizmga faqatgina mamlakat iqtisodini oshiruvchi, aholini ish bilan ta`minlovchi soha sifatida emas, xalqlarni birlashtiruvchi, tinchlikni asrovchi va joylarda madaniy meros obyektlarini o`rganuvchi, tabiatni himoya qiluvchi alohida yo`nalish sifatida ham qaralmoqda. Bunga 2013-yil oktyabr oyida MDH mamlakatlari prezidentlari ishtirokida o`tkazilgan Minsk sammitida 2014-yil Turizm yili deb e`lon qilinishi misol qilib ko`rsatishimiz mumkin.

Bugungi kunda mamlakatimizda 7 mingdan ziyod nodir tarixiy yodgorliklar va ulug`vor hamda betakror arxitektura namunalari mavjud. Mamlakatning so`lim qo`riqxonalari va milliy bog`lari uning boy va rang-barang tabiat durdonalaridir. Mamlakatda milliy madaniyat, san`at va hunarmandchilikning ko`p asrlik an`analari avaylab asrab kelindi va rivojlantirilmoqda. Jahonga mashhur milliy taomlarimiz va pazandachilik sohasidagi an`analaramiz Sharq mehmondo`sligining ramzi hisoblanadi.

Xorijiy turistlar uchun mamlakat jozibadorligini oshirish maqsadida davlatning viza siyosatini tubdan liberallashtirish borasidagi tadbirlari quyidagi muhim jihatlardan iboratdir:

– 2017-yilning 1-apreldidan boshlab 15 ta davlat, shu jumladan, Avstraliya, Avstriya, Buyuk Britaniya, Germaniya, Daniya, Ispaniya, Italiya, Kanada, Lyuksemburg, Niderlandiya, Koreya Respublikasi, Singapur, Finlyandiya, Shveytsariya va Yaponiya kabi davlatlarning turistlari, shuningdek, 55 yoshga to`lgan va turizm maqsadida 30 kundan ortiq bo`lmagan muddatga keluvchi 12 davlat, shu jumladan, Belgiya, Indoneziya, XXR (turistlar guruhlari tarkibida), Malayziya, AQSh, Fransiya, Vietnam, Isroil, Polsha, Vengriya, Portugaliya va Chexiyaning fuqarolari uchun viza rejimi butunlay bekor qilinadi;

– barcha mamlakatlar uchun 30 kun muddatga beriladigan yagona turizm vizalari joriy etiladi, vizalar olish, shu jumladan, viza olish so`rovnomalarini to`ldirishning onlayn tizimidan foydalangan holda olish tartibi sezilarli ravishda soddalashtiriladi, shuningdek, 2018-yildan boshlab elektron vizalar tizimi joriy etiladi.

Ayni paytda mamlakatimiz hududlarida zamonaviy turizm infratuzilmasini yaratish chora-tadbirlariga alohida e'tibor qaratilgan. Shu maqsadda Dasturga muvofiq, Andijon viloyati Xonobod shahrida, Jizzax viloyati Forish va Arnasoy tumanlarida Aydar-Arnasoy ko`llari sohilida beshta yangi zamonaviy dam olish hududlari tashkil etish, Qashqadaryo viloyati Shahrisabz va Qarshi shaharlarida to`rt yulduzli mehmonxonalar, Toshkent viloyati Bo`stonliq tumani Chimyon tog` massividagi mehmonxona majmuasi barpo etish, shuningdek, Navoiy viloyatida To`dako`lning janubiy sohilida ichki turizm va Aydarko`l sohillarida xorijlik turistlar uchun plyajlar tashkil etish ko`zda tutilgan.

O`zbekistonda shunday shaharlar borki, ularning aniq yoshini aniqlash mushkul. Ular insoniyat tamaddunining noyob yodgorliklaridir. Jumladan, ikki yarim ming yillik tarixga ega Buxoro zaminidagi noyob me'moriy yodgorliklar, vohaning go`zal tabiatni butun dunyodan turistlarni jalb etishi uchun juda katta imkoniyatlarga ega.

Viloyatning turistik salohiyatini yanada oshirish uchun kelgusi besh yilda 50 ta yangi mehmonxona qurish va mavjud 10 ta mehmonxonani kengaytirish hisobiga ulardagagi yashash o'rnlari bugungi kundagi 4,5 tadan 6,5 mingtagacha

yetkaziladi. Yuqoridagi ishlarni amalga oshirish natijasida 2021-yilga borib, viloyatga keladigan xorijiy sayyohlar soni qariyb 2 baravarga oshishi kutilmoqda.¹

Samarqand butun dunyoda tan olingan sayyohlik markazlaridan biri hisoblanadi. Buyuk ipak yo'lining chorrahasida joylashgan, qadim sivilizatsiyalarni o'zida mujassamlashtirgan Samarqand bugungi kunda ham butun dunyo e'tiborini o'ziga jalb etib kelmoqda.

Samarqandning turistik salohiyatini yanada rivojlantirish maqsadida yaqin besh yil davomida viloyatda 40 dan ziyod yangi mehmonxona qurish va 12 ta mehmonxonani kengaytirish mo'ljallanmoqda. Buning natijasida mehmonxonalardagi o'rinalar soni 7 mingtaga yetadi yoki hozirgiga nisbatan 1,5 barobar ko'payadi.²

Urgut tumanidagi Taxtaqoracha dovo ni va Yuqori chinor, Samarqand tumanidagi Ohalik va Mironko'lda 20 ga yaqin ekoturizm markazi, Samarqand, Toyloq va Jomboy tumanlarida 10 ga yaqin agroturizm obyekti barpo etish mo'ljallangan.

Xorazm vohasi betakror tabiat, YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan noyob madaniy va tarixiy obidalari, infratuzilma tarmoqlari bilan O'zbekistonning yuksak sayyohlik salohiyatiga ega bo'lgan hududlaridan hisoblanadi.

Kelgusida yana 25 ta mehmonxona qurish va mavjud 5 ta mehmonxonani kengaytirish hisobidan ulardagi o'rinalar soni 2 ming 100 tadan 3 ming 170 taga yetkaziladi. Shuningdek, 22 ta madaniy-tarixiy meros obyektida ta'mirlash va tiklash ishlari bajariladi. Bog'ot, Xonqa, Yangibozor va Urganch tumanlarida, Amudaryo sohillarida, G'ovukko'l va Eshonravot ko'llari bo'yida sog'lomlashtirish-sayyohlik majmualari barpo etiladi. 2021-yilga borib, viloyatga keladigan xorijiy sayyohlar soni ikki barobar ko'payib, 100 ming nafarga yetishi kutilmoqda.³

Demak, O'zbekistonda turizm jadallik bilan rivojlanib borayotgan sohalardan biri hisoblanadi. Har bir sohaning o'ziga xos terminologiyasi mavjud

¹Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б.156.

² Мирзиёев Ш. Ўша асар, 187-б.

³Мирзиёев Ш. Ўша асар, 255-б.

ekanligini hisobga olsak, turizm terminologiyasi ham o'zbek terminologik sistemasida salmoqli o'rinni egallaydi. Uning boyib borishida lisoniy va nolisoniy omillar ajratiladi.

1.2. O`zbek tili turistik terminologiyasi shakllanishining nolisoniy omillari

Til va jamiyat o`zaro uzviy bog`liq bo`lib, jamiyatda sodir bo`layotgan barcha o`zgarishlar uning tilida namoyon bo`ladi. Jamiyat hayotiga kirib kelgan yangi tushunchalar, voqeal-hodisalar jamiyatning lingvomadaniy konseptosferasidan joy olishi uchun o`z til zaxirasi bilan bir qatorda o`zga tillarga ham murojaat qilinadi va so`zlar o`zlashtiriladi.¹ Bu esa, o`z navbatida, tilning lug`at qatlami yangi leksik (-frazeologik) birliklar bilan boyishini hamda uning lingvomadaniy muhitda bekam-ko`shtaraqqiy etishini ta'minlaydi. Shuningdek, so`z o`zlashtirish til sohiblarining tasavvuridagi lisoniy lakuna to`lishiga va olamning konseptual manzarasini benihoya aniq va ravshan anglashiga ko`maklashuvchi asosiy vositalardan bo`lib xizmat qiladi.

So`z o`zlashtirishning mohiyati nafaqat bir til elementlarini boshqa tilga o`tkazish, balki jamiyat taraqqiyoti, fan va texnikaning rivojlanishi, xalqlar o`rtasidagi madaniy aloqalarga bog`liq holda kechadigan jarayon hamdir. Boshqacha aytganda, “bir tildan boshqa tilga so`zlarning kirib kelishi, qabul qiluvchi til leksikasidan o`rin olishi va o`sha til muhitiga moslashib, singib ketishi murakkab lisoniy va ijtimoiy-tarixiy sharoitlar bilan bog`liq tarzda ro`y beradigan qonuniyat hisoblanadi”. Ko`rinadiki, so`z o`zlashtirishning sabablarini lingvistik jarayon sifatida ko`rib chiqishmuhim ahamiyat kasb etadi. Ular “...nolisoniy (ekstralolingvistik) va lisoniy (lingvistik) omillarga bo`linib, bir-biri bilan o`zaro chambarchas bog`liqdir”.

Har bir soha doirasida faol qo`llanadigan va o`sha soha uchun xos bo`lgan maxsus so`zlar mavjud. Termin chegaralangan leksik qatlama mansub lug`aviy birlik sifatida terminologik tadqiqotlarning asosiy obyekti, terminologik lug`atlar yaratishning muhim manbai hisoblanadi.

Tilshunoslikka oid adabiyotlarda so`z (termin – A.L) o`zlashtirishning nolisoniy omillari sifatida quyidagilar qayd etiladi: xalqlar o`rtasidagi o`zaro

¹ Сирожиддинов Ш. Сўз ўзлаштириш омиллари хусусида// Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 4. – Б.83.

siyosiy, iqtisodiy hamda madaniy yaqin aloqalar; so'z o'zlashtiruvchi jamiyatda ichki ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar; tilningjamiyat iqtisodiy muhitida tutgan o'rni; bir vaqtning o'zida ham yangi narsa va tushuncha, ham ularning lisoniy ifodasini(so'zlarni) o'zlashtirish.¹ Bu o'rinda so'z va termin birliklarini bиргаликда qo'lladik. Tilshunoslikka oid tadqiqotlarda maxsus sohalarda qo'llanuvchi so'z va so'z birikmalari termin sifatida talqin qilinadi.

Terminologik tizimlar yaxlit til tizimida uning umumiy qonuniyatlariga bo'ysungan holda paydo bo'ladi va rivojlanadi. ²N.Kuzkin termin bilan so'z o'rtasida o'tib bo'lmas chegara yo'qligini, ular shaklan ham, mazmunan ham jiddiy tafovutga ega emasligini aytadi.

R.Jomonovning fikriga ko'ra, so'z o'zlashtirishda nolisoniy (ekstraliningvistik) omillarning eng asosiyлари “xalqlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar; ilm-fan taraqqiyoti; ommaviy axborot vositalari faoliyatining kengayishi; tarjima adabiyotiga bo'lgan talabning ortib borishi; reklama va ko'rgazmali vositalardagi matnlar; xorijiy tillarga bo'lgan ehtiyojning oshishi va shu kabilardan iboratdir”.³

Terminologiyaning leksik birliklar bilan tez boyib borayotgan sohalaridan biri turizm terminologiyasidir. Mustaqillikdan so'ng o'zbek tiliga turistik terminlarning turli tillardan o'zlashish jarayoni faol kechmoqda.

Ilmiy terminologiyaning tarkibiy qismiga aylanib borayotgan turizm terminologiyasi terminlarining shakllanishi va rivojlanishida lingvistik, ekstraliningvistik omillarning ta'siri muhim rol o'ynaydi.

O'zbek tili turistik terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishida quyidagi nolisoniy omillar mavjud:

1. Turizm sohasiga e'tiborning davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi.
2. Turistlarni jalb qiluvchi turizm salohiyatining mavjudligi.

¹ Сирожиддинов Ш. Ўша асар, 85-б. Qarang. Бондарец О.Э. Иноязычные заимствования в речи и в языке: лингвосоциологический аспект. – Таганрог: Изд-во Таганрог.гос.пед.ин-та, 2008. – С.11-12.

²Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б.28.

³ Сирожиддинов Ш. Сўз ўзлаштириш омиллари хусусида // Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 4. – Б.85. Qarang. Жомонов Р.О. Ўзбек тилида сўз ўзлаштириш ва имло муаммолари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – Б.38.

3. Jahon jamoatchiligining O'zbekistonda mavjud tarixiy, madaniy obidalarga bo'lgan qiziqishining ortib borayotganligi.
4. Turizm sohasiga e'tiborning davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi.
5. Turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha qonun va qonunosti hujjatlarining qabul qilinayotganligi.
6. Turli davlatlar bilan turistik hamkorlikning rivojlanishi.
7. Turizmnинг yangi turlarini paydo bo'lishi.
8. Turistik zonalarning tashkil qilinishi va rivojlanishi.
9. Turizmnинг mamlakat iqtisodiyotiga qo'shadigan ulushini oshirishga qaratilgan turistik yo'l xaritalarining tuzilishi.
10. Turizm sohasida malakali kadrlarni tayyorlash uchun xalqaro hamkorlikning yo'lga qo'yilishi.
11. Chet ellik sayyoohlarning mamlakatga jalb qilinishi va ularning tashrifi.
12. Xalqaro turizm tashilotlari bilan aloqalarning yo'lga qo'yilganligi.
13. Xizmat ko'rsatish sifatining xalqaro mezonlarga muvofiq ravishda yaxshilanib borayotganligi.

Demak, mazkur nolisoniy omillarning barchasi turizm sohasining rivoji davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi natijasida bir qator qonun va qonun osti hujjatlari qabul qilinishi bilan bog'liq.

Terminlar paydo bo'lishi soha rivoji bilan chambarchas bog'liq ekan, turizm rivojiga qaratilgan tadbirlar bugun davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdagi "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni va 2017-yil 12-iyuldagagi "Turizm sohasini rivojlantirishda mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlarining mas'uliyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017-yil 16-avgustdagagi "2018-2019-yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari sohaga doir o'ziga xos qonunchilik tizimi ham shakllanganligini ko'rsatadi. 2017-yil 19-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasining “Toshkent viloyati hokimligi huzuridagi Turizmni rivojlantirish departamenti faoliyatini tashkil etish to`g`risida”gi qaror imzolandi.

Turizmni rivojlantirish departamentining tashkiliy tuzilmasida Toshkent viloyatidagi Bo`stonliq, Ohangaron va Parkent tog` turistik klasterini rivojlantirish uchun maxsus bo`limlar tashkil etish maqsad qilingan. Klasterlarda sayyoohlardan turar-joylarini barpo qilish va aholining daromadlarini oshirish maqsadida tashkiliy tuzilmada alohida “Mehmonxona uylarni tashkil etish, ro`yxatdan o`tkazish va hisobga olishga ko`maklashish bo`limi” va “Mehmon uylarida turistlarga xizmat ko`rsatish standartlarini o`qitish va joriy etish sho`basi” ham kiritilgan.

“O`zbekturizm” milliy kompaniyasi negizida O`zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo`mitasi tashkil etildi. Mazkur qo`mita turizm sohasidagi vakolatli davlat organi etib belgilandi.

Chet ellik sayyoohlarning mamlakatga jalb qilinishi natijasida 2017-yilning to`qqiz oyi yakuniga ko`ra, qariyb 1,8 million sayyooh mamlakatga kelgan. Bu 2016-yilning mos davriga nisbatan 17 foiz ko`pdir. Mamlakatda sayyoohlilik xizmatlari eksporti ham 17 foiz ko`payib, 1 milliard 86 million dollarni tashkil qilgan.

Qayd etilgan nolisoniy omillar natijasida o`zbek tiliga ko`plab turizm terminlari o`zlashmoqda. Ularning asosiy qismi ingliz tiliga mansubdir.

So`nggi paytlarda, ba’zi tilshunoslar nolisoniy omillar sirasida so`z o`zlashtirishning ijtimoiy-psixologik sabablari haqida ham fikr yuritmoqdalar.<sup>1</sup> Xususan, V.G.Kostamarov rus tiliga inglizcha leksik birliklarning shiddat bilan kirib kelishini ijtimoiy-psixologik omillar bilan izohlaydi. Uning ta’kidlashicha, xorijiy tilardan so`z o`zlashtirishda o`ziga yarasha lisoniy “moda” paydo bo`lgan. Hozirgi davrda lisoniy “moda” so`z o`zlashtirishda asosiy omil bo`lmoqda.² Bu esa dunyo tillari o’rtasida ingliz tili (va uning amerikancha varianti)dan so`z o`zlashtirish an’anaga aylanayotganligini ko`rsatadi.

¹ Сирожиддинов Ш. Сўз ўзлаштириш омиллари хусусида// Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 4. – Б.85.

²Qarang. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи: Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. 3-е изд., испр. и доп. Спб.: Златоуст, 1999. – С.111.

Turizm terminologiyasidagi o`zlashmalarning asosiy qismini ingliz tilidan, shuningdek, fransuz, italyan, nemis tillaridan o`zlashgan terminlar tashkil qiladi.

Shuningdek, turizmning yangi turlarini paydo bo`lishi bilan bog`liq tarzda yangi terminlarlar ham vujudga kelmoqda.

Biznes-tur turistning kasbiy faoliyati bilan bog`liq bo`lib, daromad keltiradigan, foyda olish maqsadlari ko`zlangan va qonunga xilof bo`lmagan har qanday tashkiliy, xo`jalik; tijorat, ishbilarmonlik faoliyati bilan bog`liq safar turi.

Kiruvchi turizm – muayyan davlat hududiga chet ellik sayyoohlarning tashrifi bilan amalga oshadigan turizm. Biror davlatga keluvchi turistlar o`sha hudud uchun kiruvchi turizm subyekti hisoblanadi.

Ichki turizm biror davlat hududida doimiy yashovchi aholi tomonidan shu davlat hududining boshqa tarafiga uyushtiriladigan turizm. Ichki turizm termini so`nggi yillarda keng iste'molda qo'llanuvchi leksik birlikka aylanib bormoqda.

Ijtimoiy turizm sayohat xarajatlari davlat budgeti, budgetdan tashqari fondlar, ish beruvchi hisobidan to`liq yoki qisman qoplanadigan turizm.

Guruhiy (paket) tur – bir necha turistik xizmatlarning jamlanmasidan iborat tur. Bu jamlanma o`z ichiga qayta ishlanadigan turoperator, aviauchish, xizmat ko`rsatish, transfer, yashash joyi bilan ta'minlash kabi xizmatlarni oladi.

Xizmat turizmi turistning kasbiy va savdo-sotiqqa oid qiziqishi bilan bog`liq turizm turi. Shaxsiy xizmat safari va turli tadbirlarni o'tkazish kabilarni o`z ichiga oladi.

Individual turizm bir yoki bir necha turistlarning ixtiyori bo'yicha ularning buyurtmasiga asoslangan joylashtirish, ovqatlantirish, transfer, ekskursiya va ko'ngilochar dasturlarni o`z ichiga oluvchi xizmatlar to`plamidan iborat turizm.

Rekreatsion turizmi. Tashkil etilish maqsadi jihatdan xizmat turizmiga qarama-qarshi tarzda hordiq chiqarish uchun uyushtiriladigan sayohat.

Ekoturizm ekoturistik obyektlarga (estetik zavq beradigan tabiatning betakror joylari, shifobaxsh tabiiy maskanlar, tabiiy va antropogen geotuzilmalar, jism va tabiat hodisalari, tarixiy-madaniy meros obyektlari, mahalliy xalqning etnik yashash tarzi kabilarga) sog'lomlashtirish, davolanish, dam olish, ularni

o`rganish, jismoniy rivojlanishni ta'minlashgaqaratilgan, tashkiliy tarzda yushtirilgan ommaviy turizm.¹

Safari. Ov yoki ma'lum bir joy tabiat bilan tanishish maqsadidagi turizm.

Fitnes-tur turistni jismoniy va ruhiy sog`lomlashtirishga yo`naltirilgan maxsus turizm. Bunday safar o`z ichiga jismoniy mashqlarni (aerobika, akva-aerobika, raqs), parhez, yoga mashqlarini oladi.

Fotosafari. Hayvonlarni tabiiy holatdarasmga olish maqsadida tashkil etiladigan turizm.

Enoturizm (gastronomik, vino turizm) – muayyan hududdagi vino tayyorlash an`analari bilan tanishish maqsadida tashkil etiladigan turizm.

Har bir turist biror mamakatga borganda biror narsani, masalan, sovg`a yoki foydalanish uchun qandaydir predmetni sotib oladi. Biroq ba`zi turistlar turistik safarga borishganda mayda tovarlarni xarid qilish va keyinchalik sotish uchun o`z mamlakatiga olib ketishni maqsad qilib oladi. Garchi mahalliy bozorlardan rejorashtirilgan tovarlarning barchasini sotib olishgandan so`ng turistlar mahalliy restoran yoki plyajlarda bir necha kun hordiq chiqarsa-da, tovar olib-sotish ularning asosiy maqsadiga aylanadi. Bunday turistlar *shopping-turistlar* deb ataladi. *Shopping* ingliz tilidan olingan bo`lib, “*xarid qilmoq*” degan ma`noni anglatadi. O`zbek tilida esa shopping-turist “*xarid qiluvchi turist*” deganidir. Bu so`z ham ingliz tilidan o`zlashgan turizm terminidir va iste`molda xuddi shu shaklda ishlatalidi.

Yana shunday terminlardan biri “*kemping*”dir. *Kemping* (ingizcha camping – lagerda yashash) – avtoturistlar uchun avtomobilarini qo`yish, yengil uychalar yoki palatkalar o`rnatish uchun joylari mavjud bo`lgan, maxsus jihozlangan yozgi lager. Garchi “*yozgi lager*” tarzida tarjima qilinsa-da, iste`molda “*kemping*”tarzida qo`llanadi.

Trekking ingliz tilidan olingan bo`lib, “*izdan quvish, axtarish, qidirish*”ma`nolarini anglatadi. Bu piyoda sayohat qilish, piyoda yurish turizmidir.

---

¹Пардаев К. Экологик туризм асослари. – Тошкент: Наврўз, 2015. – Б. 35.

Bu termin ifodalagan ma’no o’zbek tilida piyoda sayohatni bildirsa-da, biroq iste’molda “trekking” shaklida ishlatiladi.

Rafting “solda suzish” tarzida tarjima qilinadi va ingliz tilidagi shaklda qo’llaniladi. Mahalliy tez oqar daryolar, sharsharalar, tez oquvchi qiyaliklar, sayoztoshli, qoyali oqimlarda suzish maqsadida tashkil etiladigan turizm. Bu termin ham keying yillarda o’zbek turizm terminologiyasiga o’zlashgan.

Turizmnинг yangi turlarini paydo bo`lishi ham turistik terminlar yuzaga kelishing nolisoniy omillaridan biri hisoblanadi.

Dengiz sayohati.(Ingl. cruise – ma’lum yo`nalishda suzmoq, kreyser) Kema, qayiq va boshqa suv transportlari vositasida tashkil qilinadigan turizm.

Tibbiy turizm. Doimiy yashash joyidan boshqa yerga tibbiy xizmat olish maqsadida qilinadigan safar.

Ilmiy turizm. Ma’lum ilmiy dasturda qatnashish maqsad qilib qo`yiladigan safar turi. Ilmiy turizmga hayvonlar populyatsiyasining o’zgarishi va migratsiyasini kuzatish, arxeologik qazilma ishtirok etish bilan bog’liq jarayonlar kiradi. Turizmnинг bu ko`rinishida ekspeditsiya shaklidagi ilmiy turlar va mustaqil ilmiy sayohatlar alohida ajratiladi.

Ziyorat. Xalqaro turizm terminologiyasida *ziyorat* diniy turizm turlaridan biri sifatida qayd etiladi. Diniy marosim, obyekt va hududni ko`rish maqsadidagi sayohat turidir.

Fam-tur, fam-sayohat. Imtiyozli turizm bo`lib, turistik agentlik yoki raqobatchi aviakompaniyalarni muayyan turistik yo`nalish yoki markaz bilan tanishtirish maqsadida tashkil etiladi. Bu turizm reklama turizmi ham deyiladi.

Xulosa qilib aytganda, turistik terminologiyaning rivoji va taraqqiyotida lisoniy omillar bilan bir qatorda nolisoniy omillar muhim o`rin tutadi.

1.3. Turizm terminologiyasining nazariy masalalari va tadqiqi

Ma'lumki, har bir fan sohasining rivojlanishi va takomillashuv darajasi shu soha terminologiyasining qay darajada taraqqiy etgani, shuningdek, tartibga solingani bilan ham uzviy bog'liqdir. Atamalarning ishlanmaganligi va tartibga solinmaganligi nutq uslubiga ham ta'sir ko'rsatadi.¹

XX asrning 30-yillarida o'zbek tilida ko'plab terminologik lug'atlari tuzilib nashr etildi. Shu jarayonda terminlar tarixi, terminlarning ma'no va mavzu guruhlari, grammatick tuzilishi va yasalishi, taraqqiyot yo'li va boyish manbalari haqida nazariy masalalar ham ishlab chiqildi. Tilshunoslikda terminlarning o'zgarishi, yangi terminlarning paydo bo'lishi ilm-fan taraqqiyoti va sohalar rivoji bilan bevosita bog'liqdir. Buni L.I.Bojno quyidagicha ta'kidlaydi: "Texnika taraqqiyoti ta'sirida terminologiya o'zaro aloqador ikki qonuniyat asosida, birinchidan, ilmiy-texnika jarayoni qonuniyatları, ikkinchidan, til rivojlanishining umumiy qonuniyatları bilan bog'liq ravishda o'zgarib boradi".²

Turizm terminologiyasi ham o'zbek terminologik tizimida alohida o'rinnegallaydi, biroq bu terminologik tizim hali nazariy jihatdan tadqiq etilmagan.

O'tgan asrda turli sohalarga oid terminlar o'zbek tiliga rus tili orqali Yevropa tillaridan o'zlashgan bo'lsa, bugungi kunga kelib, to'g'ridan-to'g'ri chet tillaridan o'zlashmoqda. Ma'lumki, xalqaro terminlarda yunon va lotin tiliga taalluqli terminelementlar ko'p kuzatiladi. Turizm terminlarida terminelementlar mavjudligini tekshirish ham nazariy masalardan biri hisoblanadi.

Rus tilshunosligida turizm terminologiyasi bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borilganini kuzatishimiz mumkin. Jumladan, E.T.Belan³, V.L.Vinogradova⁴

¹ Абдураҳмонов Ф., Мамажонов С. Ўзбек тили. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. – Б.84-85.

²Qarang. Божно Л.И. Научно-техническая терминология как один из объектов изучения закономерностей развития языка // филологические науки. – Москва, 1971. – №5. – С.103.

³ Белан Э. Особенности формирования новых терминосистем (на материале английской и русской терминологии международного туризма): Автореф.дисс. ... канд.филол.наук. – Москва, 2009. – 28-с.

⁴ Виноградова Л. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: Автореф. дисс. ...канд.филол.наук. – Великий Новгород, 2011. – 44-с.

tomonidan dissertatsiyalar himoya qilingan. Shuningdek, turizm terminologiyasiga bo'yicha ilmiy kuzatishlar olib borilgan.¹

Elvira Belan tomonidan ("Особенности формирования новых терминосистем (на материале английской и русской терминологии международного туризма") rus va ingliz tillarida turizm terminologiyasining rivoji hamda ularning qiyosiy tahlili amalga oshirilgan. Ishda 508 ta inglizcha, 427 ta ruscha turistik terminlar tahlilga tortilgan. Tarixiy va ijtimoiy sabablarga ko'ra ingliz tili turizm sohasidagi eng keng tarqalgan tili ekanligi ta'kidlangan.

I bobda ("Формально-структурный анализ терминов международного туризма в английском и русском языках") rus va ingliz tillaridagi xalqaro turizm terminlari formal-struktur jihatdan analiz qilingan. Tahlil uchun olingan umumiy inglizcha materiallarning 44 foizini (226 ta termin) termin-so'zlar (терминов-слов) tashkil etadi. Maxsus leksik birliklarning 56 foizini esa termin-birikmalardir. Demak, inglizcha turizm terminlari tarkib jihatdan tekshirilganda, ularning asosiy qismi so'z birikmasi shaklida ekanligi ma'lum bo'ladi. Bu birikma shaklidagi terminlarning 32 foizi, ya'ni 161 ta terminda quyidagi model yetakchidir:

adventure tour – приключенский тур – sarguzasht turizmi

baggage car – багажный вагон – yuk vagoni

budget tourism – социальный туризм – ijtimoiy turizm

business tourism – деловой туризм – xizmat turizmi

Ruscha terminlar tahlili shuni ko'rsatadiki, to'plangan umumiy materialning 42 foizi (179 tasi) termin-so'zlar, 58 foizi (247 tasi) termin-birikmalardir. Rus tilida ham termin-birikmalar salmoqli miqdorni tashkil qiladi.

So'z holatidagi terminlarning tarkibi tekshirilganda quyidagilar kuzatilgan:

1. Umumiyl terminlarning 21 foizi (89 ta) tub so'z shaklida bo'lib, hech qanday affiks olmagan: *билет, гид, виза, туризм*.

---

¹ Иванова Н., Масленникова О. Некоторые особенности современной терминологии туристики, или к чему еще может/должен быть готов культуролог // Journal Humscience, 2013. – С.228.234.

2. Umumiy terminlarning 12 foizi (52 ta) affiksli maxsus leksik birliklardir: *высадка, носильщик, проводник, разговорник.*

3. 28 ta leksema (umumiy terminlarning 7 foizi) murakkab tarkiblidir: *мореплаватель, бордпроводница, бизнес-класс, вагон-ресторан.*

4. Juda kam miqdordagi terminlar (12 foizi yoki umumiy terminlarning 12 tasi) qisqartma shaklda: *авиалиния, турагент, экономкласс, экотуризм.*

Ingliz tilidagi materiallar asosida biroz farqi jihat kuzatilgan:

1. Tahlilga tortilgan inglizcha terminlarning 22 foizi (113 ta termin) tub so`z shaklidagi terminlardir:

flight – пеўс –reys

steward – стюард – bort kuzatuvchisi

alien – иностранец – chet ellik

track – путь – yo `lka

2. Affiksli terminlar murakkab tarkibli terminlarga nisbatan kam miqdorni tashkil etadi (44 ta leksik birlik yoki umumiy materialning 9 foizi):

administrator – администратор – administrator

bearer – носильщик – eltib beruvchi

excursionist – турист – turist

package – турпакет – turpaket

3. Murakkab tarkibli birliklar umumiy terminlarning 12 foizini tashkil etgan (59 ta birlik):

aircrew – летный состав – uchuvchi tarkib

doorman – швейцар – shveytsar

airport – аэропорт – aeroport

railroad – железная дорога – temiryo `l

4. Qisqartma shakldagi terminlar ko`p miqdorni tashkil etmaydi (9 ta leksema yoki umumiy materialning 2 foizi) :

aparthotel – xonalarida uncha katta bo`lmagan oshxonasi ham bo`lgan mehmonxona;

boatel – suzib yuruvchi mehmonxona;

ecotur – ekologik tur;

ecotourism – ekoturizm.

Demak, ishning birinchi qismidaikki tilga oid turistik terminlar formal-struktur jihatdan tahlil qilingan.

II bobda (“Диахронический анализ лексико-семантической группы терминов международного туризма в английском и русском языках”) rus va ingliz tillaridagi xalqaro turizm terminlari diaxron tahlil qilingan. Etimologiyaning muhim vazifalaridan biri leksik birliklar tuzilishida uchraydigan modellarni aniqlash, muayyan leksik-semantik guruhning kelgusidagi rivojlanish va boyish yo'llarini belgilash hamda til leksik sathining rivojlanish imkoniyatlarini prognozlashdan iborat ekanligi qayd etiladi. Bu bobda rus va ingliz tillaridagi turizm terminlarining boshqa tillardan o'zlashish darajasi ham keltirilgan. Tahlil uchun to'plangan inglizcha terminlarning 6 foizi (29 ta) boshqa tillardan o'zlashgan terminlardir. Ular asosan quyidagi tillardan o'zlashgan:

1) fransuz tilidan: *abolition* – *аннуляция* – *bekor qilish*;

route – *маршрут* – *yo`nalish*;

porter – *проводник* – *yuk tashuvchi*;

2) ispan tilidan: *cafeteria* – *кафетерий* – *kafeteriy*;

3) shved tilidan: *smorgasbord* – *шведский стол* – *shvedcha stol*;

4) golland tilidan: *snack* – *легкая закуска* – *yengil gazak*;

Rus tili turizm terminologiyasidagi o'zlashmalar miqdori ingliz tilida mavjud o'zlashmalar miqdoridan ancha ko'p. Tahlil uchun olingan ruscha turizm terminlarining 19 foizi (82 ta termin) o'zlashmalardir. Bu o'zashmalar asosan quyidagi tillarga mansubdir:

1) ingliz tilidan (28 ta termin): *бизнес-класс*; *джип-сафари*; *караванинг; кемпинг*;

2) fransuz tilidan (27 ta termin): *экспедиция*; *турист*; *трансфер*; *ресторан*;

3) eski slavyan tilidan: *странствие (sayohat)*;

4) lotin tilidan: *аннуляция (bekor qilish)*;

5) ispan tilidan: *кафетерий*;

- 6) polyak tilidan: *квартира*;
- 7) golland tilidan: *pejic*;
- 8) nemis tilidan: *agent*;
- 9) turk tilidan: *караван*.

Etimologik tahlil natijalariga ko'ra rus tiliga boshqa milliy tillardan o'zlashgan turistik terminlar salmoqli o'rinni egallar ekan, bu mamlakatda turizm qanchalik rivojlangan soha ekanligidan dalolat berishi aytilgan.

Tadqiqotda terminlarning semantik derevatsiyasi ham o'rganilgan. Inglizcha terminlarning 12 foizi (60 ta) semantik derevatsiya asosida yasalgan bo'lib, ulardan aynan 28 ta termin (umumiyligi terminlarning 6 foizi) terminologizatsiya natijasida umumiyligi so'zlardan hosil bo'lgan:

cancellation – аннуляция – bekor qilish;
boat – лодка – qayiq;
hall – холл – zal;
car – вагон – vagon.

Rus tilida esa umumiyligi terminlarning 4 foizi (17 ta leksik birlik) semantik derevatsiya yo'li bilan yasalgan bo'lib, ulardan 3 foizi i (11 ta termin) rus tilida umumiste'molda bo'lgan so'zlardan iboratdir: *дорога (yo'l), цена (narx), корабль (kema), таможня (bojxona)*.

Qo'shma terminlar tahlil qilinar ekan, ingliz tilida qo'shma turistik terminlar ko'p ekanligi kuzatilgan (58 ta maxsus leksik birlik, umumiyligi materialning 10 foizi):

air-hostess – стюардесса – stewardessa;
breakfast – завтрак – nonushta;
campground – кемпинг – kemping;
doorman – швейцар – shvesytsar.

Rus tilida esa 15 ta (umumiyligi terminlarning 4 foizi) maxsus leksik birlik qo'shma so'z shaklidagi turistik terminlardir: *полупансион, экскурсовод, скалолаз, номер-класс.*

Ingliz tilida qo'shimcha qo'shish bilan termin yasash eng ko'p uchraydigan holat ekanligi qayd etilgan. Bunda asosi inglizcha bo'lgan so'zlardan yasalgan terminlar salmoqli o'rinni tashkil qiladi:

hiker – myrusm – tourist;
tourist – myrusm – tourist;
landing – посадка – qo'nish;
transportation – перевозка – tashish;

Asosi ruscha bo'lgan so'zlardan termin hosil bo'lishi asosan prefiks va suffikslar ishtirokida bo'lishi kuzatilgan: *напитки*, *перевозка*, *приземление*, *разговорник*.

Ingliz tilida ham, rus tilida ham *tur* (rus. тип; ingl. tour) asosli terminlar uchraydi: “*tour*”, “*tourist*”, “*tourism*”; “*myp*”, “*myrusm*”, “*туризм*”. *Tur* termini yakka o'zi ham umumiyligi terminologiyada faol qo'llanib, sayohat semasini o'zida birlashtiradi. Ushbu termin rus tiliga ham, ingliz tiliga ham fransuz tilidan o'zlashgan leksik birlik hisoblanadi. Biroq ingliz tilidagi lug'atlarda rus tilidan farqli ravishda *tur* asosli terminlar 200 yil oldin qayd etilgan.

Tadqiqotning III bob'i (“Особенности семантических отношений лексем, составивших лексико-семантическую группу терминов международного туризма в английском и русском языках”) rus va ingliz tillaridagi xalqaro turizm terminlarining sematik xususiyatlariga bag'ishlangan.

Bu bobda terminlar sinonimligi masalasi alohida yoritib berilgan. Terminlar sinonimiysi, ya'ni bir tushunchani ikki va undan termin bilan ifodalash terminologiyadagi doimiy muammo ekanligi qayd etiladi. Bu hodisa ilmiy adabiyotlarda “dubletlilik” tarzida uchraydi.¹

Terminlar sinonimiysi ma'lum fan va sohalarning to'xtovsiz rivojlanishi, yangi-yangi tushunchalarining binobarin, terminlarning paydo bo'lishi mahsulidir.

Biroq ilmiy uslubda, fanda terminlarning aniqligiga ehtiyoj kuchli bo'lgani sababli terminlar dubletligidan qochish uchun tabiiy intilish sezilib turadi. Shunga

¹Мадвалиев А. Ўзбек тили терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б.89. Qarang. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – Москва, 1961. – С.9.

ko`ra terminologiyaga bag`ishlangan barcha adabiyotlarda terminlar sinonimiyasi terminologiyaning jiddiy nuqsoni deb ko`rsatiladi.

Rus terminologiyasi tarixi bilan maxsus shug`ullangan L.L.Kutina shunday deb yozadi: “Ilmiy terminologiya sohasida keng tarqalgan sinonimiya hodisasi terminologik sistemalar amal qilishining ilk davri, ularning shakllanish davri uchun xarakterlidir”.¹ Biroq sinonimlik faqat terminologik sistemalarning dastlabki rivojlanish bosqichigagina xos bo`lib, hozirda bu holat terminologiyada yo`q deb o`ylamaslik kerak.

Demak, terminlar sinonimiyasi barcha tillarda uchraydigan hodisa hisoblanar ekan. Ingliz tilida 334 ta, rus tilida esa 144 ta o`zaro sinonim bo`lgan turistik terminlar mavjudligi aniqlangan. Har ikki tilde ham kavzisinonimlar ustunlik qiladi. Kvazisinonim – ma’nosи qisman bir-biriga mos keluvchi, biroq terminologiyada aynan bir xil tushunchani ifodalash uchun xizmat qiluvchi sinonimlar. Masalan, ingliz tilida *administrator* (adminstator) termini bilan bir paytda xuddi u ifodalagan ma’noni ifodalovchi *receptionist* termini qo’llanadi. Receptionist o`zbek tiliga so`zma-so`z tarjima qilinganda “qabul qiluvchi” degan ma’noni anglatadi (o`zbek tilida bu terminning administrator varianti iste’molda faol qo’llanadi). Bu kabi holatga bir qancha namunalarni keltirish mumkin:

stewardess, cabin girl – stuardessa;

second class, economy class – ikkinchi klass;

accomadation, room – xona;

Rus tilida esa quyidagi birliklar sinonimik qatorni tashkil etadi:

турп по городу, обзорная экскурсия по городу – shahar bo`ylab sayohat;

двуухместный номер, номер с двухспальной кроватью – ikki o`rinli nomer;

электропоезд, электричка – elektrtichka;

турист, экскурсант – turist.

---

¹ Мадвалиев А. Ўша асар, 89-б.

Boshqa tillardan farqli ravishda inglizcha xalqaro turtistik terminlarda omonimiya hodisasi ham kuzatiladi. Bir termin bir necha ma'noni ifodalash uchun xizmat qiladi:

charter –

- 1) ustav, nizom;
- 2) yollanma reys;
- 3) yollangan samalyot;
- 4) yollangan kema;
- 5) charter dam olish;

porter –

- 1) yuk tashuvchi;
- 2) shveytsar;
- 3) eshik qorovuli;

route –

- 1) yo`nalish;
- 2) kurs;
- 3) qatnov yo`li;

cabin –

- 1) kupe;
- 2) salon;
- 3) kayuta.

Rus tilida esa terminlar omonimligi kuzatilmaydi.

Demak, yuqorida ko`rib chiqilgan tadqiqot ishi qiyosiy xarakterga ega bo`lib, formal-struktur va matematik statistika metodlaridan keng foydalanilgan, rus va ingliz tillaridagi turizm sohasiga oid terminlar tahlil qilingan, terminologiya sohasining ochiq xususiyatga ega ekanligi qayd etilgan, tarixiy va ijtimoiy-sabablarga ko`ra ingliz tilining xalqaro turizm terminologiyasida muhim rol o`ynashi e`tirof etilgan.

Turizm terminologiyasining nazariy masalalariga bag`ishlangan yana bir tadqiqot Vinogradova Ludmila tomonidan himoya qilingan (“Терминология

туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах).¹ Rus va ingliz tillaridagi turistik terminlar sinxron va diaxron aspektda tadqiq etilgan ushbu ishda turistik terminlar paydo bo`lishining muhim tipologik xususiyatlari o`rganilgan. Leksemalar analizining diaxron metodi turizm terminosistemasining paydo bo`lish jarayonini har tomonlama tavsiflashni taqozo qiladi. Shunga ko`ra dissertatsiyada turizm terminosistemasining rus va ingliz tillaridagi rivojlanish bosqichlari ajratilgan, turistik terminologiya bilan bog`liq tushunchalar sistemasi hosil bo`lishi dalillangan. Rus va ingliz tillaridagi turizm terminologiyasining semantik va struktur xususiyatlari batafsil yoritib berilgan. Tahlil uchun 1700 ga yaqin leksema va so`z birikmasi olingan bo`lib, ulardan 700 tasi rus tiliga, 990 tasi ingliz tiliga mansubdir. Ikki tilli so`zlik ilova qilingan.

Tadqiqotning muhim jihatlaridan biri terminlar sistemasining muhim xususiyatlari keltiriladi, turistik termin va turizm terminologiyasi tushunchalariga ta`rifberiladi.

Terminologianing muhim xususiyatlari sifatida quyidagilar qayd etiladi:

- 1) semantik xususiyat: ixtisoslashganlik, tushuncha bilan aloqadorlik, tushunish darajasida sistemalanganlik, aniqlik, motivlanganlik, bir ma`nolilik, kontekstual mustaqillik;
- 2) formal xususiyatlari: ifoda planida sistemalanganlik, invariantlik, qisqalik;
- 3) pragmatik xususiyatlari: ta`riflanganlik, o`rnatilganlik.

Turistik termin – turizm terminosistemasining elementi hisoblangan, turizm sohasidagi o`ziga xos tushunchani ifodalovchi so`z yoki so`z birikmasi.

Turistik terminosistema o`z ichiga sohaga oid terminlarni va terminoidlarni oluvchi tizim deya qayd etiladi. Tadqiqotchi terminoid deganda turizm sohasidagi kasbiy maxsus leksik birliklarni (профессионализм), kasbiy so`zlashuv tilida qo`llanadigan so`z va iboralarni (профессиональные просторечие) va kasbiy jargonlar (профессиональные жаргонизмы) ni nazarda tutadi.

---

¹ Виноградова Л. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: Автореф. дисс. ...канд.филол.наук. – Великий Новгород, 2011. – 44 с.

Shu o'rinda termin va kasbiy leksika o'zaro farqlanadi. Ko'pgina tadqiqotchilar (M.N.Volodina, S.G.Kazarina) leksikaning bu ikki qatlami birgalikda mavjud bo'lishi va axborot ko'lamida bitta hududda ekanligini qayd etishsa, ayrimlar (N.M.Shanskiy) kasbiy leksikani termin sifatida baholaydi, boshqalar esa (T.R.Kiyak) sinonim terminlar deb hisoblaydi.

L.Vinogradova kasbiy leksema bilan terminlar o'zaro bog'liq bo'lsa-da, biroq qo'llanish sohasi jihatdan farq qilishini aytadi: terminlarga "rasmiylik", kasbiy leksema norasmiy munosabatlarda foydalanilgani uchun "norasmiylik" maqomini beradi. Disseratsiyada ajratilgan terminosistema doirasida kasbiy leksika ham tahlil qilinadi va ular terminoid birliklar deb ataladi.

Tadqiqot doirasida quyidagilar aniqlangan:

1. Rus va ingliz tillaridagi turistik terminlar mazkur terminologik sistema chegarasida xizmat qiladi, turistik faoliyat va turizm sohasidagi tushunchalarni nomlaydi, shunga ko'ra tushunchaviy terminologik maydon, mikromaydon va mavzuiy guruhlarga ajratiladi.

2. Turizm terminosistemasining shakllanishi rus va ingliz tillarida turlicha kechgan. Ingliz tilidagi turizm terminologiyasi deyarli mustahkam shakllangan, rus tilidagi esa rivojlanayotgan sistemadir.

3. Har ikki til turizm terminosistemasidagi maksimal yaqinlik termin hosil bo'lishida qatnashuvchi morfemik asosda kuzatiladi. Termin hosil bo'lishining sermahsul usuli har ikki til uchun ham suffiksatsiya va qo'shma so'z hosil qilishdir. Terminologik birikmadagi asos so'z har ikki til modellarida ham ot turkumiga mansubdir. Biroq rus tilida asos so'z atrofida birlashuvchi leksik birlik sifat turkumiga mansub bo'lsa, ingliz tilida ot turkumiga mansubdir. Masalan,

tourist class – туристический класс – turistik klass

(ot+ot)   **(sifat + ot)**   **(sifat + ot)**

wine tourism – винный туризм – vino turizmi

(ot+ot)   **(sifat + ot)**   **(ot+ot)**

business tour – деловой туризм – xizmat turizmi

(ot+ot)   **(sifat + ot)**   **(ot+ot)**

fam-tour – рекламный туризм – reklama turizmi

(ot+ot)

(sifat + ot)

(ot+ot)

vegetarian meal – вегетарианская еда – vegetariancha ovqat

(ot+ot)

(sifat + ot)

(sifat + ot)

master key – этажный ключ – qavat kaliti

ot+ot)

(sifat + ot)

(ot+ot)

4. Rus va ingliz tillari omonimiya va antonimiya kabi leksik-semantik munosablarda bir xillikka ega. Termin-omonim va termin-sinonimlar o`rtasidagi foizlar nisbati bir xil ko`rsatkichga yaqin. Ular o`rtasidagi asosiy farq ingliz tilida modellashtirilgan omonimlarning mavjudligidir. Rus tilida esa bunday holat mavjud emas. Ingliz tilida polisemiya hodisasi ko`p kuzatilsa, rus tilida katta miqdordagi variantlarda sinonimiya hodisasi kuzatiladi. Bu holat ingliz tili turizm terminologiyasi rus tilidan ancha rivojlangan, me`yorlashganligini ko`rsatadi.

5. Har ikki tilda ham semantik derevatsiyani kuzatish mumkin. Bu holatda terminologizatsiya, determinoligizatsiya va tranterminologizatsiya hodisalari sodir bo`lgan va terminologik fond mundarijasi kengaygan.

6. Rus va ingliz tillari turizm terminologiyasidagi katta farq so`z o`zlashtirish darajasida ko`rinadi. Rus tilida termin o`zlashtirish 60,3 foizni, ingliz tilida esa 6,3 foizni tashkil qiladi. Demak, termin hosil qilishda o`zlashtirish rus tilida sermahsul usuldir. Inglizcha o`zlashmalarning ko`pligi ikki tildagi terminosistemalar o`zaro yaqinlashish tendensiyaga ega ekanligidan dalolat beradi.

Rus va ingliz tillaridagi turistik terminlarning qiyosiy tahliliga, ilmiy nazariy tadqiqiga bag`ishlangan bu tadqiqot ishida ham formal-struktur va matematik statistika metodlaridan keng foydalanilgan.

Yuqorida ko`rib o`tilgan tadqiqot ishlari tahlilidan ma'lum bo`ladiki, turizm terminologiyasi jahon, rus tilshunosligida ilmiy tadqiqot darajasida o`rganilgan. Turizm terminosistemasining shakllanish davrlari aniqlab chiqilgan.

O`zbek tilida turizm terminologiyasi ilk shakllanish bosqichida bo`lib, soha rivoji natijasida uning tarkibi yangi maxsus birliklar bilan boyib bormoqda. Turizm iqtisodiy faoliyat natijasida dastlab Angliyada vujudga kelganligi uchun uning

vatani sifatida shu hudud e'tirof etiladi. Shuningdek, xalqaro turizm terminologiyasida ingliz tilining yetakchi mavqeda ekanligini inobatga olsak, o'zbek tilidagi o'zlashmalarning asosiy qismi shu tildan o'zlashganligi tabiiy holdir. O'zbek tili materiallari asosida to'plangan turistik terminlar tahlil qilinganga quyidagi holatlar kuzatildi.

Tuzilish jihatdan o'rganilganda sodda, qo'shma va so'z birikmasi holatidagi terminlar ucharashi kuzatildi.

Sodda terminlar genetik xususiyatiga ko'ra ikki turga bo'linadi:

- 1) o'zbek tilida avvaldan mavjud bo'lgan sodda turistik terminlar;
- 2) xalqaro tillardan kalkalash orqali bevosita o'zlashtirilgan sodda turistik terminlar.

1. *Bayram, bojxona, buyurtma, mablag', marosim, mijoz, mozor, mehmonxona, qal'a, qo'riqxona, qabulxona, mehmonxona, safar, qayiq, sayr, sayrgoh, shikoyat, sihatgoh, ta'minot, tashrif, xona, yo'llanma, yo'lovchi, yodgorlik, yotoqxona, ziyorat, ziyoratgoh, joylashtirish, bandlash, mo'ljallash* kabi turizm sohasida faol iste'molda bo'lgan terminlar o'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida hosil bo'lgan. Rus va ingliz tillarida suffiksatsiya usuli orqali terminlar yasalishining ko'p kuzatilishi yuqorida tahlil qilingan ishlarda qayd qilingan edi.

Termin yasalishida har bir tilning ichki imkoniyatlari va morfologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ba'zi affikslar sermahsul hisoblanadi. Rus va ingliz tillaridan farqli ravishda o'zbek tilida aynan turizm terminlarini hosil qilishda qatnashuvchi dominant affikslar mavjud emas. Turli tillardagi turizm terminlarini yasashda ishtirok etuvchi affikslar quyidagilar:

Ingliz tili		Rus tili		O'zbek tili	
-ing	camping hiking staggering	-ние	размещение ориентирование бронирование	-xona	mehmonxona qo'riqxona qahvaxona
-tion	reservation recreation animation	-ация	машрутизация регистрация анимация	-goh	Ziyoratgoh sihatgoh sayrgoh

-age	pilgrimage porterage	-ник	паломник проводник отпускник	-ма	yo`llanma
-er	hosteller busser greeter			-лик	Yodgorlik
-ist	receptionist exursionist motorist				

1.1-rasm. Turistik terminlar yasovchi affikslarning qiyosiy jadvali.

Tarkibida yasovchi affiks mavjud bo`lgan o`zbek tilidagi yasama terminlarni sof turistik xarakterda deb bo`lmaydi, chunki bunday terminlardan ijtimoiy hayotning boshqa sohalarida va ilmiy terminologiyada ham foydalaniadi. Masalan, *bojxona* termini iqtisodiyot sohasida, *qo`riqxona* termini ekologiya terminologiyasida, *yodgorlik*, *ziyoratgoh* kabi terminlar tarix fani terminologiyasida ham mavjud.

2. Til taraqqiyotining zamonaviy bosqichidagi eng samarali so`z va termin o`zlashtirish usullaridan biri – kalkadir. U tilda mavjud bo`lмаган тушunchalarni tilda mavjud bo`lgan birliklar vositasida ifodalash imkonini beradi.¹ O`zbek tilining turizm terminologiyasida o`zlashish masalasi tadqiq qilinganda to`g`ridan-to`g`ri termin o`zlashtirish faol ekanligi aniqlandi.

To`g`ridan-to`g`ri termin o`zlashtirishda o`zlashtirilayotgan termin hech qanday o`zgarishlarsiz yoki ayrim (juz'iy) fonetik o`zgarishlar bilan olinadi.

Turizm terminologiyasidagi quyidagi leksik birliklar ana shu tipga mansubdir.

Apartament – sharoiti jihatdan zamonaviy turarjoyga yaqin holda tashkil qilingan, ovqat tayyorlash imkoniyati ham mavjud bo`lgan xona. Bu termin ifodalagan ma`noning muhim jihatni xona ichida mijozning o`zi ovqat tayyorlashi mumkinlidir. Odatda, mehmonxonalarda bunday turdag'i xonalar bo`lmaydi.

---

¹ Ширинова Е. Ўзбек тили бант-молия терминологиясида калька // Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 2. – Б. 107.

Demak, bu terminning paydo bo`lishi uchun lug`aviy asos mehmonxonada tashkil etilgan yangi turdag'i xona nomi bilan bog`liqdir.

Gid – turistlarga shaharning yoki ma'lum diqqatga sazovor joylarini ko`rsatuvchi, bir yoki bir nechta tillarni biluvchi professional yo'lboshlovchi. Bu termin iste'molda faol qo'llanadi.

Tabldot – restoranlarda taomga nisbatan qo'llanuvchi, gazakdan tortib desert miqdorigacha chegaralangan va ovqatlarga umumiylar o'rnatilgan xizmat ko'rsatish turi. Odatda esa har bir taomga alohida belgilangan narxlar asosida xizmat ko'rsatiladi.

Taymsher – alohida yoki birgalikdagi kvartira tipidagi, uzoq muddatga sotib olish mumkin bo`lgan xona.

Tranzit – bir hududdan ikkinchi hududga uchinchi hudud orqali 24 soatdan ko`p bo`lмаган вақтдаго `ловчи, ўқ кабиларни олиб о`тиш. Бу термин *tranzit yuk, tranzit yo`lovchi* каби бирикма шакlidagi boshqa terminlarni hosil qilishda ham qatnashadi.

Transfer – turistik markazning ichkarisida turistni istalgan joyga tashish (vokzal, aeroport, dengiz portidan mehmonxonaga yoki shu yo`nalishning qarama-qarshisi; bir vokzal, aeroport, dengiz portidan boshqasiga; mehmonxonadan teatrga yoki qarama-qarshi yo`nalishda tashish).

Charter – transport vositasi xo`jayini bilan ijara oluvchi o`rtasida ushbu transport vositasidan ma'lum muddat yoki reysga foydalaniib turish haqida tuzilgan ijara shartnomasi.

Lyuks – mehmonxonadagi nomerlar kategoriyasi bo`lib, mijozga taqdim etilayotgan xonalar hashami. Bu termin tarjima lug`atlarda “*hasham, dabdaba*” kabi ma'nolarni ifodalashi qayd etiladi, biroq turizm sohasida ingliz tilidagi shakli kabi qo'llanadi. Terminologiyadagi o`zlashma leksik birliklar qo'llanishining muhim xususiyatlaridan biri shundaki, donor terminologik birlikni retseptient tilda ifodash imkoniyati mavjud bo`lsa ham, agar iste'molda u birlik ommalashmagan bo`lsa, uni majburan muomalaga kiritib bo`lmaydi. Bunda sun'iylik yuzaga keladi

va terminlar sinonimiyasining paydo bo`lishiga sabab bo`ladi. Ma'lumki, sinonimiya terminologiyada ijobiy holat hisoblanmaydi.

Flotel – maxsus qulayliklarga ega bo`lgan kayuta-nomerlari, faol dam olish xizmati, muzokara olib borish, konferensiya, kongress zallari, aloqa vositalari, turli barlar va restoranlardan tarkib topgan suzib yuruvchi mehmonxona.

Rotel – bir yoki ikki o`rinli vagonlardan iborat, kechki dam olishga mo`ljallangan ko`chma mehmonxona.

Yuqoridagi ikki termin ifodayotgan mehmonxona tiplari O`zbekistonda mavjud bo`lmasa ham, turizmga oid adabiyotlarda qayd etiladi.

Shuningdek, *animatsiya, visa, vaucher, bungalo, blok, klass, reys, parking, kruiz, pansion, bar, restoran, jakuzi, kayoning, parking, port, kafeteriy, kurort, kottej, motsion, oferta, otel, palatka, piknik, plyaj, rafting, villa, dayving, safari* kabi terminlar ham tuzilish jihatdan sodda, o`zbek tiliga to`g`ridan-to`g`ri asl holicha o`zlashgan turistik terminlardir.

O`zbek tilidagi turistik terminlarning asosiy qismi qo`shma so`z va birikma shaklidagi terminlardir.

Ma'lumki, qo`shma so`zlar tilda muayyan ehtiyoj, zarurat tufayli tug'iladi. Chunki predmet, voqeа va hodisalar, ularning konkret yoki to`liq belgilarini har doim ham bir so`z (mustaqil ma'noli, bir o`zakli so`z) bilan ifodalash imkonи bo`lavermaydi. Shuning uchun ham ma'lum tushunchani ikki yoki undan ortiq so`z birikuvidan hosil bo`lgan yangi yaxlit so`z orqali ifodalashga ehtiyoj seziladi.¹

“Qo`shma so`zlar, – deb yozadi G.O.Vinokur, – faqat yangi so`zlarga bo`lgan ehtiyojni qondirish uchungina emas, balki ko`proq haqiqatan ham, ikki tushunchani bir so`z orqali ifoda etish zarurati bo`lgani uchun ham zarurdir”.²

Hozirgi kunda fan va texnikaning turli sohalarida yuzaga kelayotgan ko`plab qo`shma terminlar ayni shu maqsad – bir so`zda ikki tushunchani ifodalash uchun xizmat qilmoqda.

¹ Мадвалиев А. Ўзбек тили терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б.59.

² Мадвалиев А. Ўша асар, 59-б. Qarang. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Труды МИФЛИ. Т. V. 1939. – С.5.

O'zbek tilida avvaldan qo'llab kelingan qo'shma so'zlarning ko'pgina qismi tilimizning asosiy lug'at fondi bazasidagi so'zlardan, qisman, o'zbek tiliga singishib ketgan arab va fors so'zlaridan yasalgandir. Keyingi davrda rus tilining, ingliz tilining o'zbek tiliga, uning leksikasiga ta'siri natijasida qo'shma so'zlarning yangi tip va modellari yuzaga keldi. Bular, asosan, yangi tushunchalarni ifodalovchi qo'shma terminlardir. Qo'shma terminlarning komponentlari genetik materialiga ko'ra turlichadir.

O'zbek tili turizm terminologiyasida mavjud qo'shma terminlar komponentlari turli tillarga mansub terminlardir. Ularning quyidagi turlari kuzatiladi:

1. *Aero, avia, avto* terminelementi + o'zlashma morfema tipidagi qo'shma terminlar: *aerobika, aerodrom, aerofobiya, aeroplan, aeroport; aviabilet, aviakompaniya, avialiniya, aviatarif; avtokemping, avtoralli, avtovokzal*.

2. Turizm turlarini ifodalovchi qo'shma terminlar: *avtoturizm, agroturizm, ekoturizm, enoturizm, geyturizm, fotosafari*.

3. Turizm sohasidagi sog'lomlashtirish turlarini ifodalovchi terminlar: *gelioterapiya* (quyoshda davolanish), *galoterapiya* (sun'iy hosil qilingan tuzli g'orlar mikroiqilimida davolanish usuli), *ippoterapiya* (otda yurib davolanish), *litoterapiya* (kamenden foydalangan holda davolanish), *krioterapiya* (muz yoki past haroratdan foydalangan holda davolanish), *talassoterapiya* (dengiz suvi va loyi xususiyatlaridan foydalangan holda davolanish), *balneoterapiya* (tabiiy yoki sun'iy mineral suvlar bilan vanna, dush kabi suvli protseduralarda davolanish).

4. *Tur* so'zi bilan hosil qilingan qo'shma terminlar: *turagent, turbroker, turhujjat, turlider, turoperator*.

Tur termini turizm sohasida eng faol itse'molda bo'lgan birliklardan biridir. Sohaga doir adabiyotlarda quyidagicha izohlanadi: Tur – muayyan yo'naliш bo'yicha turistik xizmatlar majmuyi (joy bandlash, ovqatlantirish, transport, rekreatsiya, ekskursiya xizmatlari va boshqa xizmatlar) bilan ta'minlangan aniq muddatdagi turistik sayohat.¹

---

¹ Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B.22.

5. Ekoturizmning subyekt va obyektlarini ifodalovchi qo'shma terminlar: *ekoresurs, ekosafari, ekoturist.*

Demak, o'zbek tilidagi qo'shma turistik terminlar baynalmilal xarakterda bo'lib, ularning o'ziga xos jihatni har ikki komponent ham o'zlashmalardan iborat ekanligidir.

Har bir tilda terminlarning aniq va ixcham bo'lishi talab etiladi. Shu bilan birga terminlar tizimida milliylik va baynalmilallik bir-birini keskin rad etmagan uyg'un holda mavjud bo'lishi ham ijobjiy hodisa sanaladi. O'zbek tilidagi turistik terminlar tarkibi o'rganilganda ularning asosiy qismi birikma shaklda ekanligi kuzatildi. Buning asosiy sababi sifatida quyidagi omillarni ko'rsatish mumkin:

1. Xalqaro turizm terminologiyasida mavjud ko'pgina terminlarning o'zbek tilida muqobili bo'limgani uchun ularning tushunarligi va aniqligini ta'minlash uchun ikki hamda undan ortiq leksik birliklardan foydalanishga bo'lgan intilishdir.

2. G'arbiy Yevropa tillaridan tayyor holda rus tiliga kirib kelgan va undan o'zbek tiliga to'liq yoki yarim kalkalash natijasida kirib kelgan terminlar.

Demak, kalkalash G'arbiy Yevropa tillaridan to'g'ridan-tog'ri yoki rus tili vositasida amalga oshishi kuzatildi. Bu holatni quyidagi jadvalda ifodalashga harakat qildik:

Xalqaro termin	Rus tilida ifodalanishi	O'zbektilida ifodalanishi
Adult	Взрослый турист	O'spirin tourist
Baby-sitter	Услуги детской сиделки	Bolalarga qarash xizmati
Beachview	Номер с видомна пляж	Plyajga qaragan nomer
Cityview	Номер с видомна город	Shaharga qaragan nomer
Gardenview	Номер с видомна сад	Bog'ga qaragan nomer
Landview	Номер с видомна окрестности	Atrofga qaragan nomer
Mountainview	Номер с видомна горы	Tog`ga qaragan nomer
Oceanview	Номер с видомна океан	Okeanga qaragan nomer
Parkview	Номер с видом на парк	Parkka qaragan nomer
Poolview	Номер с видомна бассейн	Basseynga qaragan nomer

Riverview	Номер с видомна реку	Daryoga qaragan nomer
Seaview	Номер с видомна море	Dengizga qaragan nomer
Valleyview	Номер с видомна долину	Vodiya qaragan nomer
E-ticket	Электронный билет	Elektron bilet
Grandmaster	Мастер-ключ	Master kalit
Tripl	Трехместный номер	To`rt o`rinli nomer
Ботель	Плавучий отель	Suzuvchi mehmoxona
Дайвинг	Подводное плавание	Suv ostiga shong`ish
Incentive-tour	Инсентив-тур	Insetiv tur
Catering	Общественное питание	Ijtimoiy ta'minot

1.2-rasm. Kalkalash asosida xalqaro turizm terminlarini o`zlashtirish qiyosi.

Birikma shaklidagi terminlarning ikki va undan ortiq komponentli tarkibiy qismga ega ekanligiga guvoh bo`lamiz. Uch tarkibli terminlar ham salmoqli miqdorni tashkil etadi. Jumladan, mehmonxonalar klassifikatsiyasini belgilashda qo`llaniladigan yuduqlar sistemasida ham uch tarkibli terminlardan foydalaniladi.

Yulduzlar sistemasi – Fransiya, Avstriya, Vengriya, Arabiston, Rossiya, O`zbekiston va boshqa davlatlarning mehmonxonalarini tasnifida keng qo`llaniladigan tizimlash shakli.

Buyuk Britaniya turagentlik assotsiatsiyasi – British Travel Authoriy (BTA) yulduzlar sistemasi bo`yicha mehmonxonalarini quyidagi turlarga ajratadi.

Bir yulduzli mehmonxona – byudjet hisobidagi, shaharlarning markazida joylashtirilgan, minimum qulayliklarga ega bo`lgan mehmonxona.

Ikki yulduzli mehmonxona – bir yulduzligiga qo`shimcha bari va restorani bo`lgan turistik klasli mehmonxona.

Uch yulduzli mehmonxona – o`rtacha darajadagi, lekin xizmat ko`rsatish darajasi yuqori bo`lgan mehmonxona.

*To`rt yulduzli mehmonxona* – birinchi klasli, juda yuqori sifatlari yashash va a`lo darajadagi xizmat ko`rsatish imkoniyatiga ega mehmonxona.

Besh yulduzli mehmonxona – yuqori kategoriyali, xizmat ko`rsatish va yashash o`ta yuqori darajadagi mehmonxona.

Rus va ingliz tillarida bo`lgani kabi o`zbek tili turizm terminologiyasida ham dominant terminlar bo`lib, ko`p birikmalar ular ishtirokida hosil qilinadi. Ular jumlasiga “turistik”, “turizm”, “tur”, “nomer”, “klass” kabi terminlar kiradi.

“Turistik” komponenti bilan hosil qilingan terminlar ko`p miqdorni tashkil qiladi: *turistik baza, turistik bozor, turistik faoliyat, turistik faoliyat subyektlari, turistik guruh rahbari, turistik idish, turistik industriya, turistik klass, turistik klass mehmonxonasi, turistik kompleks, turistik mahsulot, mahsulot buyurtmachisi, turistik mahsulot faoliyati, turistik mahsulotni tashkillashtirish, turistik mahsulotning siljishi, turistik markaz, turistik marshrut, turistik oqim, turistik paket, turistik qiziqish, turistik yig`im* kabi.

Turizmning bir qancha turlari mavjudligi “turizm” tarkibli terminlarning ham mavjud bo`lishini o`z-o`zidan taqozo qiladi: *bolalar turizmi, ekstremal turizm, gastronomik turizm, harbiy turizm, havaskorlik turizmi, ichki turizm, ijtimoiy turizm, individual turizm, karvon turizmi, kongress turizmi, madaniy turizm, milliy turizm, muzey turizmi, nikoh turizmi, reklama turizmi, sanoat turizmi, sarguzashli turizm, sog`lomlashtirish turizmi, tog` turizmim, kichik turizm zonalarikabi*.

“Tur”, “nomer”, “klass” terminlari ishtirokida yuzaga kelgan maxsus leksik birliklar, asosan, turistik xizmat ko`rsatish sohasida faol iste’molda bo`lgan terminlardir: *tur militsiyasi, tur paket, tur tashkilotchisi, tur yo`llanma; bir o`rinli nomer, ikki o`rinli nomer, lyuks nomer, balkonli nomer, president nomer, uch o`rinli nomer, to`rt o`rinli nomer; turistik klass, birinchi klass, o`rta birinchi klass, o`rta turistik klass, ikkinchi klass, klassik turistik yo`nalish, yuqori sifatli birinchi klass, yuqori sifatli turistik klass*.

Turizm terminologiyasi ochiq xarakterda bo`lib, takibining tez boyishi bilan boshqa terminologik tizimlardan farq qiladi. Jahon tishunosligida turizm terminologiyasi bo`yicha qiyosiy xarakterdagi ilmiy tadqiqot ishlarining olib borilganligi ularda ushbu soha terminologiyasi ma’lum ma’noda tartibga solinganligi, yangi paydo bo`layotgan tushunchalarni nomlashda ma’lum

tamoyillar ishab chiqilganidan dalolat beradi. O'zbek tilida mavjud turistik terminlarni tartibga solish, termin tanlash va uni muomalaga kiritish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish soha oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Bob bo`yicha xulosalar

1. O`zbekistonda turizm va uning istiqboli borasidagi amaliy ishlar soha terminologiyasining lisoniy shakllanishi va takomillashuviga asos bo`lmoqda. Turizm sohasiga oid qonun va qonunosti hujjatlarining qabul qilinganligi esa uning huquqiy asosi yaratilganligini dalolatidir.
2. O`zbek tili turizm terminologiyasining shakllanishi va tamoyilida o`zlashtirish, tildagi birliklarni maxsuslashtirish hamda yangi terminlar yasash kabi ichki, tashqi, lisoniy omillardan foydalaniladi.
3. O`zbek tili turizm terminologiyasining katta qismini to`g`ridan-to`g`ri va kalka asosida xorijiy tillardan o`zlashgan terminlar tashkil qiladi.
4. O`zbek tili turizm terminologiyasidagi birliklar tarkibiy tuzilishi jihatdan sodda, qo`shma va birikma shaklida bo`lib, qo`shma va birikma shaklidagi terminlar salmoqli o`rin tutadi.

II BOB. O`ZBEK TILI TURISTIK TERMINHLARINING TARIXIY-ETIMOLOGIK TAHLILI

2.1. Turistik terminlar o`zlashuvining intralingvistik omillari va tarixiy-etimologik manbalari

XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida boshlarida tilshunos olimlar so`z o`zlashtirish omillarini ayri (nolisoniy va lisoniy) ko`rmasdan, yaxlit (ajratmagan) tarzda belgilaganlar, biroq davr o`tishi bilan tajribada so`z o`zlashtirishning nolisoniy va lisoniy omillari alohida-alohida e`tirof etildi. Darhaqiqat, so`z o`zlashtirish murakkab kompleksni tashkil etadigan ekstraliningvistik va lingvistik omillardan tarkib topgan jarayonni o`zida namoyon etadi.¹

L.P.Krisin so`z o`zlashtirish omillari tasnifida lisoniy omillar sirasiga quyidagilarni kiritgan: yangi tushunchalarni tilda o`z ifodasini topishi (*faks, kompyuter, printer, skaner va h.k.*); mazmunan o`zaro yaqin, lekin bir-biridan farq qiluvchi tushunchalarni farqlashga bo`lgan ehtiyoj (*qulaylik – komfort, xizmat ko`rsatish – servis, ma'lumot – informatsiya va sh.k.*); so`z o`zlashtiruvchi tilda ko`p ma`noli so`zlarni ifodalash uchun bir atamani qo`llashga intilish, so`zning semantik strukturasini soddalashtirishga moyillik; tushunchalarni ixtisoslashtirishga bo`lgan ehtiyoj (maqsadli so`z o`zlashtirish; masalan: *boshqarish – menejment, chetga chiqarish – eksport, chetdan olib kirish – import va sh.k.*); so`z birikmalari orqali ifodalanoytgan tushunchani yaxlit so`z bilan atash tendensiyasi (*maxsus ta'lim olgan mergan, mohir otuvchi – snayper; avtoturistlarga mo`ljallangan mehmonxona – motel; qisqa masofaga yugurish, suzish va sh.k. – sprint va h.k.*); o`zlashmalarning o`z qatlama so`zlariga nisbatan yuqori baholanishi (“moda”, lisoniy snobizm); tushuncha ifodasining kommunikativ dolzarbliji (agar o`zlashtirilgan so`z kommunikativ dolzarb

¹ Сирожиддинов Ш. Сўз ўзлаштириш омиллари хусусида // Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 4. – Б.84. Qarang. Крысин Л.П. Русское слово, своё и чужое: Исследования по современному русскому языку и социолингвистике. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – С.26.

tushunchani o'zida namoyon etsa, u holda uning nutqdagi faol qo'llanish chastotasi, hech bo'limganda, ma'lum bir muddat yuqori bo'ladi, biroq keyin o'zining dolzarbligini yo'qotib, sezilarli darajada pasayishi ham mumkin).¹

O'zbek tili turizm terminologiyasining hozirgi shakllanish davrida o'zbek tilining ichki imkoniyatlaridan foydalanish, yangi paydo bo'layotgan tushunchalarni nomlash uchun terminlarning o'zbekcha muqobillarini yaratish tilshunoslikning dolzarb muammolaridan biridir.

Termin yasalishidagi ichki imkoniyatlar deganda, har bir tilning mavjud ifoda vositalaridan va materiallaridan to'liq foydalanish nazarda tutiladi. Bu jarayon ko'pincha ichki yoki lingvistik omillar ham deb atalishi mumkin.²

Kuzatishlardan ma'lumki, muayyan til terminologik tizimi asosan o'sha tillarning lisoniy bazasida so'z yasash, so'zlarning leksik ma'nosini o'zgartirish, ushbu tillarning ichki imkoniyatlari asosida so'zлarni bog'lash, mavjud terminlarni kalkalash orqali rivojlanadi.

Turistik terminlarning o'zlashuvining lisoniy omillari sifatida quyidagi asosiy manbalarni qayd etish mumkin:

1. Umumiste'moldagi so'zlar ma'nosini maxsuslashtirish yoki ona tilidagi so'z va morfemalar yordamida termin yasash.

2. O'zlashma terminlarning ona tilidagi muqobillarini yasash.

Umumiste'moldagi so'zlar fan va texnika sohasidagi biror narsa yoki tushuncha nomi sifatida terminga xos xususiyatga ega bo'lishi mumkin. Masalan, *dam olish zonasasi* (dam olish maqsadida tashkil qilingan hudud).

Umumiste'moldagi so'z termin sifatida qabul qilinar ekan, ushbu so'z ma'nolaridan birigina termin anglatgan tushunchaga bog'liq bo'ladi. Sababi termin ixcham, aniq, birma'noli, bir shaklli bo'lishi lozim.

Umumiste'moldagi so'zlar asosida hosil bo'lgan turistik terminlarga quyidagilarni namuna qilib keltirish mumkin: *mehmonxona, nomer, transport, mavsum, yotoqxona, shahar tamoshasi, sayyoh, diniy-ziyorat, maqbara, obida,*

¹Сирожиддинов Ш. Ўша асар, 84-б. Qarang. Крысин Л.П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни // Русский язык в школе, 1994. – №6. – С.60.

² Кадирбекова Д. Термин юзага келишининг лисоний ва нолисоний омиллари // Til va adabiyot ta'limi. – Toshkent, 2015. –№3. –В. 38.

burchakdagi xona, ikki o`rinli xona, uch o`rinli xona, to`rt o`rinli xona, umumiy yotoqxona, qo`sishimcha karovat, oilaviy xona, qavat kaliti, yo`lovchi. Bu birliklar turizm sohasiga oid terminlar sifatida uchraydi.

Bu kabi umumiste'moldagi so'zlarning terminologik xususiyatlari maxsus ilmiy adabiyotlarda, lug'atlarda mutaxassislar tomonidan tavsiflanadi. Bu so'z yasalishining semantik usuli bo'lib, tilshunoslikda keng tarqalgan. Shu bois semantik yo'l bilan termin yasash terminologiya amaliyotidagi doimiy va an'anaviy usullardan biridir.

Ikkinci lisoniy omil – o`zlashma terminlarning ona tilidagi ekvivalentlarini yasash muhim. Bunda tilning ichki imkoniyatlaridan biri hisoblangan tarjima usulidan foydalilanildi. Bu usul bilan termin yasash terminologiyaning dastlabki shakllanish bosqichida kuzatiladigan jarayondir.

Prays list (price list) terminini ingliz tilidan o`zlashgan bo'lib, so'zma-so'z tarjima qilinganda “narx varaqasi” degan ma'noni bildiradi. Ushbu termin turistik xizmatlar narxi haqidagi axborot beruvchi varaqalar, bukletlar, kataloglardir. Turizmga oid darsliklarda *prays list* shaklida ucharaydi: *Prays list varaqalar, bukletlar, kataloglar ko'rinishida bo'lishi mumkin (kengaytirilgan narxlar majmuasi). Har qanday vaziyatda ham bu turistik xizmatlar haqidagi axborotdir.*¹

Birikma tarzidagi bu termin o'zbek tilida muayyan tushuncha ifodalar ekan, uni “narx varaqasi” tarzida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, terminlar muqobilining iste'molga kirish jarayoni ham murakkab ekanligini hisobga olgan holda dastlab bu termin qo'llangan o'rnlarda uning yonida inlizcha varianti ham berib boriladi. Muayyan vaqtadan so'ng “narx varaqasi” tarzida yakka o'zi ishlatilsa ham barcha uchun tushunarli bo'ladi.

Shuningdek, bevosita kalkalash asosida hosil bo'lgan terminlarga quyidagilarni keltirish mumkin:

Xizmat turizmi turistning kasbiy va savdo-sotiqqa oid qiziqishi bilan bog'liq turizm turi. Shaxsiy xizmat safari va turli tadbirlarni o'tkazish kabilarni o'z ichiga oladi. Xizmat turizmida koorporativ turizm va sanoat uchrashuvlari ajratiladi. Rus

---

¹ Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 270.

tilida bu termin “*деловой туризм*” shaklida qo’llaniladi. O’zbek tiliga “*xizmat turizmi*” deb to`g`ridan-to`g`ri semantik kalka qilingan.

Individual turizm bir yoki bir necha turistlarning buyurtmasiga asoslangan joylashtirish, ovqatlantirish, transfer, ekskursiya va ko`ngilochar dasturlarni o’z ichiga oluvchi xizmatlar to`plamidan iborat turizm. Bu termin boshqa tillarda, jumladan, ingliz tilida *individual tourism*, rus tilida *индивидуальный туризм* shaklida qo’llanadi.

Dengiz sayohati (ingl. *cruise – ma'lum yo`nalishda suzmoq, kreyser*). Suv transporti, xususan, kema, qayiq va boshqalarda amalga oshiriladigan sayohat turi. Ruscha tarjima lug`atlariga ingliz tilidagi kabi “*kruiz*”/ *cruise* tarzida berilgan. O’zbek tilida esa “*dengiz sayohati*” shaklida olish mantiqiyidir.

Tibbiy turizm (*медицинский туризм*). Davolanish maqsadida amalga oshiriladigan safar.

Ilmiy turizm (*научный туризм*). Ma’lum ilmiy dasturda qatnashishga doir safar. Bunga hayvonlar populyatsiyasining o’zgarishi va migratsiyasini kuzatish, arxeologik qazilma ishlarida ishtirok etish bilan bog`liq safarlarni kiritish mumkin. Turizmnинг bu ko`rinishida ekspeditsiya shaklidagi ilmiy turlar va mustaqil ilmiy sayohatlar alohida ajratiladi.

*Ko`ngilochar turizm*. Xizmat turizmiga qarama-qarshi tarzda hordiq chiqarish maqsadida tashkil etiladigan sayohat. Ko`ngilochar turizmi ko`rinishlarini sog`lomlashtiruvchi, bilimni oshirishga yoki sportga oidligi nuqtai nazaridan turlicha nomlash mumkin. Inglizcha *recreation tourism* shaklida qo’llanuvchi bu termin o’zbek tiliga “*ko`ngilxushlik, ko`ngilocharlik, hordiq chiqarish, dam olish*” tarzida tarjima qilinadi. Rus tilida esa “*рекреационный туризм*” shaklida qo’llanadi. Izohli lug`atga bu so`zning ma’nosini kiritilmagan. Turizmga oid darsliklarda bu termin ingliz tilidagi variantda ko`p uchraydi: “*Turistik rekreatsion resurslar* turizmnинг muvaffaqiyatli rivojlanishida asosiy omillardan hisoblanadi”.¹ Demak, bu terminning adabiyotlarda berilishini muvofiqlashtirish zarur.

---

¹ Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 232.

Demak, har bir tilda bo`lganidek, o`zbek tilida ham sohaga doir u yoki bu tushunchani yasashda bir qator usullardan foyalaniladi. Kuzatishlardan ma'lum bo`ladiki, o`zbek tili turizm terminologiyasida nolisoniy omillar ko`plab terminlar hosil bo`lishida asos vazifasini bajarmoqda, ammo lisoniy omillar natijasida termin yasash ham soha terminologiyasining muhim masalalaridan biridir.

Xulosa o`rnida shuni aytish joizki, o`zbek tili turistik terminlari, asosan, ingliz va rus tillari negizida paydo bo`lgan. O`zbek tilining ichki imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, ularning tildagi ekvivalentlarini topish va iste'molga kiritish muhim vazifalardan biridir.

Terminlarni tarixiy-etimologik tadqiq qilish ularning qaysi tilga mansubligini, semantik taraqqiyoti va ifoda jihatidagi o`zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

Bugungi kunda ingliz tiliga mansub turistik terminlarning xalqaro turizm terminologiyasida yetakchi mavqeda ekanligini sohaning paydo bo`lish va rivojanish hududi bilan bog`lash mumkin.

Manbalarda 1815-yilda Fransiya – Angliya o`rtasida maxsus turizm turlari tashkil qilinganligi yoziladi.<sup>1</sup> *Turizm* so`zi ham fransuzcha *tour* so`zidan olingan bo`lib, *sayr-sayohat* ma`nosini anglatadi. Termin quyidagi ma`nolarda qo'llanadi: “*Turizm* (fr.tourisme < *tour* – aylanish, sayr (sayohat qilish) 1. Ham dunyonи ko`rish, bilish, ham o`rganish maqsadida tashkil etiladigan sayr-sayohat. 2. Sprt. Organizmni jismoniy chiniqtirish maqsadida uyushtiriladigan jamoaviy yurishlar, safarlar”.²

Yozuvchi va sayohatchi D.Galinyani keng omma uchun Parijdan Londonga uyihshtiriluvchi bunday turlarning tashabbuskori bo`lgan. 1829-yilga kelib sayohatchilar uchun maxsus tayyorlangan yo`l ko`rsatgich K.Baedeker tomonidan tayyorlangan va nashr qilingan bo`lib, u hozirgi kunda ham chop etiladi.

Texnika taraqqiyoti ommaviy turizmnning rivojlanishiga katta turtki bo`ldi. Temiryo`l sohasi bilan bog`liq turistik terminlar ham shu davrda paydo bo`la

---

¹Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 63.

²Ўзбек тилининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллый энциклопедияси, 2008. – 4-ж. – Б. 195.

boshladi. 1830-yilda jahonda birinchi temiryo'l Manchestr va Liverpul o'rtaida ishga tushib, u amalda sayohat uyushtirishning vaqt va chegaralarini o'zgartirib yubordi. Ilgari haftalab davom etgan sayohatlarni endilikda arzimagan haq to'lab amalga oshirish har bir kishining qo'lidan keladigan bo'lib qoldi. Xalqaro turizm terminologiyasida "*temiryo'l turistik safari*" ("железнодорожный круиз") termini paydo bo'ldi.

Temiryo'l turistik safari – temiryo'l turistik yo'nalishi asosida bir necha kunni o'z ichiga oluvchi, faqat tashish emas, turistlarni joylashtirish, ovqatlantirish, marshrut bo'yicha to'xtab o'tiladigan joylarga ekskursiya uyshtirish kabi xizmatlari o'z ichiga olgan safar turi.

Bugungi kunda zamonaviy turizm asoschisi deb tan olingan baptist ruhoniysi – Tomas Kuk birinchilardan bo'lib sayohatchilarining ommaviy safarini uyshtirish foydali ekanligini anglab yetdi hamda 1843-yilda o'z qavmi uchun dastlabki temiryo'l orqali turni tashkillashtirdi. Kuk 1851-yili mamlakatning barcha burchagidan kelgan inglizlarning Parijdagi ko'rgazmada ishtirok etishini tashkillashtirib, 165 ming kishini olib kelishga muvaffaq bo'ldi. Ko'rgazma turlari katta foya keltirganligi sababli Kuk angliyalik turistlarning 1865-yilda Parijda o'tkazilgan Butunjahon ko'rgazmasida ishtirok etishini ta'minladi. 1856-yildan boshlab Yevropa bo'ylab turlar odatiy holga aylandi. Kukning turistik agentligi va joylarda uning filiallari tuzildi. Turistik tashkilotning misli ko'rilmagan muvaffaqiyatga erishganligi Kuk turistlarga taklif etgan katalogdan 8 mingdan ortiq mehmonxonalarining o'rinni olganligi ham tasdiqlaydi. 1870-yildan "Tomas Kuk" turistik firmasi mijozlari soni 500 ming kishiga yetdi.

Demak, bu davrga kelib turizm terminologiyasida *tur*, *turistik agentlik*, *mijoz* kabi terminlar anglatgan tushunchalar paydo bo'lgan va iste'molga kirib kela boshlagan. Bular orasida *turistik agentlik* quyidagicha izohlanadi: "Turistik agentlik bu iste'molchi (turist)ga yoki mijozlarga ayrim turistik xizmatlar va turlarni chakana sotish funksiyasini amalga oshiruvchi yuridik shaxsdir".¹

---

¹Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 133.

Tur birligi bilan hosil qilingan terminlarning paydo bo`lishi turizmning davrlar o`tishi bilan rivojlanishi va mazmunan kengayishining mahsulidir. Jumladan, keyingi davrlarda quyidagi terminlar bilan boyidi.

Turbroker – o`zining shaxsiy transportiga ega bo`lmagan, ammo turpaket ichiga kirgan barcha turlarni va taqdim qilingan xizmatlar uchun ularni ijaraga berib turuvchi shaxs yoki kompaniya.

Turpaket – turizm jarayonida turistning ehtiyojini qondirish uchun kamida ikkita turistik xizmatlar (ishlar, tovarlar)dan tashkil topgan xizmatlar majmuasi.¹

Turizm terminlarining faol iste'molda bo`lishi hududning geografik joylashuvi, iqlim sharoiti, suv yoki quruqlikda ekanligiga ham bog`liqdir. Jumladan, *villa*, *shamol syorfini* (*windsurfing*), *plyaj*, *botel* kabi terminlar o`zbek turistik terminologiyasida nofaol qo`llanadi. Sababi ular dengiz, daryo, ko`l kabi suvli hududlarga ega mamlakatlarning turizm sohasida faol iste'mol qilinadi. Bu terminlarning kelib chiqish manbalari ham tushuncha dastlab paydo bo`lgan hudud bilan bog`liqdir.

“O`zbek tilining izohli lug`ati” da *plyaj* so`ziga quyidagicha izoh beriladi:

Plyaj [fr. *plage* – sohil, qirg`oq < lot. *plaga* – mamlakat, voha, mintaqa] Dengiz, dayro, ko`llarning yotiqlari, biroz nishab qirg`og`ida cho`milish, quyosh vannasi qabul qilish uchun qulay bo`lgan, qum yoki mayda shag`al bilan qoplangan uzunchoq yer maydoni (ko`pincha maxsus jihozlangan bo`ladi).²

Villa. Lotin tilidan olingan ushbu termin “*qishloq uyi*” degan ma’noni bildiradi. O`rtayer dengizi uslubida quriluvchi, dengiz qirg`oqlarida joylashganshahar tashqarisidagihashamatli uy.

Shamol syorfini (ingl. *windsurfing*; wind – shamol, surfing – to`lqin) o`zbek tili turistik terminologiyasi uchun yangi so`z hisoblanadi. Suv sportining yelkanli maxsus doska (syorf)da suziladigan ko`rinishi. Rus tilida xuddi inglez tilidagi *виндсерфинг* shaklida qo`llanadi.

¹ Mirzayev M., Aliyeva M. O`sha asar, 167-bet.

² Ўзбек тилининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллый энциклопедияси, 2007. – 3-ж. – Б. 280.

Botel (ingl. boat – qayiq, kema; hotel – mehmonxona) – suzib yuruvchi mehmonxona. Mehmonxonaning bu ko`rinishdagi turi O`zbekiston turizmida uchramaydi.

Piknik (ingl. picnic – sayr) ziyofat maqsadida tabiat qo`yniga uyushtiriladigan jamoaviy sayr turi. Bu turdag'i sayrlar XIX asrda G`arb mamlakatlarida ommalashgan. Dastlab jamoaviy tarzda tabiat qo`ynida dam olish maqsadida uyishtirilgan bo`lsa, bugungi kunga kelib turli davlatlarda oilaviy dam olishning ommalashgan ko`rinishlaridan biri hisoblanadi.

Yuqorida ko`p o`rinlarda qayd etganimizdek, o`zbek tili turizm terminologiyasida tarixiy-etimologik jihatdan ingliz tiliga mansub terminlar juda ko`p.

Turizm sohasida faol iste'molda bo`lgan “*vaucher*” so`zi ingliz tilidan olingan bo`lib, “*tilxat*” degan ma'noni bildiradi. Terminologik tizimda turistning yoki turistlar guruhining tur tarkibiga kiruvchi turistik xizmatlarga bo`lgan huquqini belgilovchi va bunday xizmatlar ko`rsatiganligini tasdiqlovchi hujjatga aytildi, ya'ni turistik yo'llanmadir.

Londondagi sayrgoh bog'ning nomi – Vauxhall (Vokskoshonasi) birligi asosida hosil bo`lgan *vokzal* termini turistik terminlardan biri bo`lib, yo'lovchi va transportga xizmat ko`rsatish uchun mo'ljallangan bino, binolar majmuuni bildiradi. Uning *temiryo'l vokzali*, *avtovokzal* kabi turlari bor.

Inglizcha “*bir joyda yig'ilmoq*” tarzida tarjima qilinuvchi *klub* leksik birligi kishilarning siyosiy ongini, madaniyatini va umumiyligi saviyasini oshirish, ularning dam olishini tashkil etish bilan shug`ullanuvchi madaniy-ma'rifiy, siyosiy va boshqa xarakterdagi ijtimoiy tashkilot muassasa; shu muassasa joylashgan bino kabi semalarni ifodaydi. Turizm sohasidagi eng mashhur tashkilotlardan biri hisoblangan Club Med (*Club Méditerranée* – *O`rtayer dengizi klub*) xalqaro turoperator hisoblanib, beshta qit'ada o`zining dam olish uchun taqdim qilinadigan mehmonxonalar tizimi mavjud. Bu klub dunyoda birinchi marta turizm sohasiga “barchasi kiritilgan” (все включено) deb nomlanuvchi dam olish konsepsiysi kiritgan.

Yevropada ilk o'rta asrlarda ingliz turarjoylarining jamoat xonasi, jamoat yig'iladigan, nisbatan katta xonasini ifodalash uchun qo'llangan *hall* so'zi bugungi kunda teatr, mehmonxona kabi zamonaviy jamoat binolarida dam olish yoki biror shaxs bilan suhbatlashish uchun foydalaniladigan, alohida jihozlangan xonani ifodalaydi. Bu termin turizm sohasida faol qo'llanuvchi birliklardan hisoblandi.

Mehmonxonalar tarkibiy qismiga kiruvchi *bar* so'zining kelib chiqishi ham inglizchadir. Bu tildan tarjima qilinganda *tamaddixona*, *kichik restoran* ma'nolarini anglatadi. Shuningdek, kelib chiqishi fransuz tiliga mansub terminlar ham salmoqli miqdorni tashkil qiladi.

Mehmonxonaning xalqaro miqyosda qo'llanuvchi *otel* muqobili ham fransuz tiliga mansub bo'lib, "*hamashatli uy, bino*" degan ma'nolarni anglatadi. Yana shunday terminlardan biri *giddir*. Turistlarni, sayyoohlarni shaharning yoki biror hududning xushmanzara, diqqatga sazovor joylari bilan tanishtiradigan shaxsni bildiruvchi bu termin, fransuzcha *guide* (yo'lboshlovchi, o'tkazgich) leksik birligi asosida hosil bo'lgan.

Kabotaj fransuzcha *cabotage* so'zidan olingan bo'lib, bir mamlakatdagi portlar o'rtasidagi yuk va passajirlarni dengiz transport (kema)da tashishni bildiradi.

Fransuz tilidan ko'p tillarga o'zlashgankafemaxsus leksik birligi turizm sanoatida faol iste'moldagi terminlardan biri. Bu termin "*choy, kofe, yengil taom va shu kabilar sotiladigan kichik restoran*" semasini ifodalaydi.

Yana shunday terminlardan biri *menyudir*. Bu termin ham fransuz tilidan olinganda restoran, oshxona va kafelarda ovqatlar ro'yxati yozilgan, tegishli stollarga qo'yiladigan yoki ko'rinarli joyga osib qo'yiladigan qog'oz, taomnomalar kabi tushunchalarni ifodalash uchun ishlataladi.

Fransuzcha *marche* – *olg'a qarab yurish* va *route* – *yo'l* birliklaridan hosil qilingan *marshrut* termini avtobus, poezd, samolyot, qo'shin va kishilarining avvaldan belgilangan va to'xtash joylari tayin bo'lган qatnov yoki safar yo'li, yo'nalish kabi ma'nolarni ifodalaydi.

Turizm sohasida yukxona termini bilan sinonim tarzda ishlatiladigan *bagaj* birligi fransuz tilida bagues – *yo`lga olingen buyumlar*; *bog`langan tugun* tarzida tarjima qilinib, yo`lovchining jo`natish, tashish uchun tayyotlab qo`yan yuki, umuman yuk; yo`l transportining yo`lovchilar yuki joylashtiriladigan joyi, bo`lmasi kabi semalarni o`zida birlashtiradi.

Mehmonxona xizmatida xonalarning tarkibiy qismi bo`lgan *dush* termini ham fransuzcha *douche* (suv quvuri, suv sepish) so`zidan olingen bo`lib, yuvinish yoki davolanish uchun suvni mayda teshiklardan yomg`irday yog`dirib beradigan qurilma; shunday qurilma o`rnatilgan xona kabilarni ifodalashga xizmat qiladi.

Turizm sohasidaturli ko`rgazmalar, ko`ngilochartadbirlar tashkil qilishtur ichiga kiruvchi tarkibiy qismlardan hisoblanadi. *Festival* [fr.festival < ital. festivus – *bayramona, shod, quvnoq*] ham ko`ngilochar tadbirlar sirasiga kirib, bu termin fransuz tiliga italyan tilidan o`zlashgan bo`lib, san`atning musiqa, kino, teatr, sirk va boshqa sohalarida erishilgan eng yaxshi yutuqlar bo`yicha vaqtি-vaqtি bilan o`tkaziladigan tanlov, ko`rikdan iborat ommaviy bayram, tantana, sayl kabi ma`nolarni bildiradi. Shuningdek, *eng yuqori, sara, oily* kabi semalarni ifodalovchi maxsus leksik birlik *elit* ham kelib chiqishi fransuz tiliga (elite – *eng yaxshi, sara*) oiddir.

Nemischa kur – *davolash*, ort – *o`rin, joy* ma`nolarini asosida hosil bo`lgan *kurort* termini tabiiy sharoiti, shifobaxsh vositalari (masalan, buloqlar, balchiqlar kabi) jihatidan dam olish va davolanish uchun qulay joy va shunday joydagи davolanish muassasasini bildiradi. Bu termin ko`p tillarga xuddi shu shaklda o`zlashgan.

Mehmonxona, restoran, muassasa va shu kabilarning kiraverishida qorovullik qiluvchi shaxs turizm sohasida *shveytsar* deb ataladi. Bu birlik nemischa Shwezer (shvetsariyalik, fransuz qiollarini qo`riqlagan shvetsariyalik soldat) leksik birligi asosida hosil bo`lgan.

Nemis tilidan tarjima qilinganda *o`rin, joy, qarorgoh, ombar* kabi ma`nolarni anglatuvchi *lager* termini bildirgan semalar orasida *vaqtincha turish*

uchun qurilgan joy, qarorgoh ma'nolari ham mavjud. Turizm sohasida aynan shu semani ifodalash uchun xizmat qiladi.

Jakuzi (italyan tilidan olingen bo'lib, uning ixtirochisi Jacuzzi nomi bilan ataladi) profilaktika, kasalliklarni davolash va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan gidro va aeromassaj vannasi. Mehmonxona turizmida bu termin faol qo'llanadi.

Lotin tilidan italyan tiliga o'zlashgan *karnaval* (carnavale – yoqimli, ajoyib kema) leksik birligi turizm sohasida ham faol iste'mol qilinadi. Maskarad kiyimlarida, turli tomoshalar, o'yin-kulgilar bilan o'tkaziladigan ommaviy sayilni bildiradi.

Nemis tilidan tarjima qilinganda *kur* – davolash, *ort* – joy ma'nolarini bildiruvchi *kurort* termini tabiiy sharoiti, tabiiy shifobaxsh vositalari (masalan, buloqlar, balchiqlar kabi) jihatidan dam olish va davolanish uchun qulay joy va shunday joydagi davolanish muassasasi semasini ifodalash uchun xizmat qiladi.

Karaoke (yapon tilida kara – bo'sh, oke – orkestr) – tayyor jo'rlik ostida qo'shiq aytishga asoslangan ko'ngilochar mashg'ulot turi. Karaoke so'zi ifodalagan tushunchani bildiruvchi so'z o'zbek tilida bo'limgani uchun aynan shu shakli qabul qilingan. Nafaqat turizm sohasida, balki kundalik turmushda yoshlardan faol qo'llanuvchi terminga aylanib bormoqda.

O'zbek tili so'zlashuv nutqida ham faol qo'llanadigan *dacha* leksik birligi ruscha “дать” (bermoq, berilgan narsa) so'zidan olingen bo'lib, yozda dam olish uchun mo'ljallangan, shahdan tashqarida qurilgan uy-joy, dalahovli kabilarni ifodaydi.

Yunoncha krabbattos so'zidan rus tiliga *кровать* shaklida o'zlashib, “*to'rt oyoqli, ustiga ko'rpa-to'shak solib yotiladigan uy-ro'zg'or anjomi*” semasini ifodalaydi. Mehmonxona turizmida eng faol terminlardan hisoblanadi. Jumladan, xonalardagi krovatlar o'lchamiga ko'ra alohida nomlanadi. *Qirok krovati* (King size, rus tiliga so'zma-so'z tajima qilinganda “размер короля”) 195×200 mmli katta o'lchamdag'i krovat. Qiroliche karavoti (Queen-size rus tiliga so'zma-so'z tajima qilinganda “размер королевы”) 150×200 mmli katta o'lchamdag'i krovat.

Shuningdek, *karvon* va *hammom* kabi turkiy tillarga mansub terminlar xalqaro turizm terminologiyasiga o`zlashgan. Karvon turizmi (Caravanning) yoqilg`i bilan harakatlanmaydigan transport vositalarida (asosan tuya va otlar) sayohat qilishni bildiradi.

Shu narsa ham eski haqiqatki, yer yuzida tamoman sof, boshqa bir tildan so`z yoki termin o`zlashtirmagan birorta til yo`q. Tarixiy taraqqiyotning turli davrlarida turli, uzoq-yaqin xalqlar o`rtasidagi turli darajadagi aloqalarning tabiiy natijasi o`laroq bu xalqlar tillarining biri boshqasiga ta`sir ko`rsatgan, ularning biridan boshqasiga, ko`pdır-kamdir, muayyan miqdorda so`z o`tgan, albatta, bu jarayonlar tabiiy-ixtiyoriy ravishda yoki ba`zan majburiyat – tazyiq ostida voqelanganligi ma'lum.¹

Yuqoridagi namunalar tahlili asosida shu narsa ma'lum bo`ladiki, turistik terminlarning salmoqli qismi tarixiy-etimologik jihatdan hind-yevropa tillari oilasiga mansubdir.

---

¹Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: MUMTOZ SO`Z, 2017. – Б.144.

2.3. Xalqaro va o'zbek tili turizm terminologiyasi

Ilmiy bilimlar taraqqiyoti jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari olamning lisoniy manzarasida, xususan, terminologiyada yorqin aks etadi. Shuning uchun ham mutaxassislar antropololingvistik tadqiqotlarning obyekti turli tillarning leksik tizimlari, birinchi navbatda terminologiya bo`lmog'i lozimligini ta'kidlaydilar.¹

Ingliz va rus tillarida turizm terminosistemasing shakllanishi insonning kasbiy faoliyat sohasi sifatida rivojlanishi bilan muvofiq ravishda kechgan. Iqtisodiy faoliyat turi sifatida turizmnning vatani Angliya hisoblanadi. Ingliz tilida turizm terminologiyasining soha bilan shakllab borishi quyidagi davrlarga ajratilgan:²

**1-bosqich. Antik davrdan XIX asr boshigacha bo`lgan davr.** Bu paytda inglizlar sayohatining asosiy maqsadi savdo, ziyorat, ta'lim, davolanish kabilar bo`lgan. Ayni shu bosqichda harakatlanish vositalari, yashash sharoitlariga doir tushunchalarni ifodalovchi terminlar to`planishi kuzatilib, ular umumadabiy tildagi miqdoran uncha ko`p bo`lмаган leksik birliklar asosida hosil bo`lgan: *carriage (yengil arava), board (ijara), excursion (ekskursiya), hotel (mehmonxona), resort (dam olish joyi), itinerary (ko`chuvchi)* va boshqalar. Inglizcha turistik terminlarning 6 foizi shu davrda paydo bo`lgan.

2-bosqich. XIX asr oxirigacha bo`lgan davrni o`z ichiga oladi. Bu davrda turizmning ommaviy rivojlanishi kuzatiladi. Turizmni tashkil qiluvchi tashkilotlar boshqaruvi, ishslash usuli va moddiy-texnik bazasiga asos solindi. Taxminan 45 foiz turistik terminlarga shu davrda asos solinganligi kuzatiladi. Ular, asosan, turistik xizmatlarni ifodalovchi terminlar hisoblangan: *conductor, booking, commute, Pullman car, liner, room, a la carte, table d'hote, buffet, safari, attraction* kabilar.

¹Махмудов Н. Тил тилсими тадқики. – Тошкент: MUMTOZ SO`Z, 2017. – Б.128. Qarang. Гринев-Гриневич С.В., Сорокина Э.А., Скопюк Т.Г. Основы антрополингвистики. – Москва: Компания Спутник+, 2015. – С.11.

² Виноградова Л. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: Автореф. дисс. ...канд.филол.наук. – Великий Новгород, 2011. – С.8.

Turizm terminologiyasi shakllanishining bu bosqichida fransuz (*coupon, bivouac, maître d'hotel*), nemis (*Baedeker*), shved tillaridan (*smorgasbord*) terminlar o`zlashtirish boshlangan.

**3-bosqich XX asr boshlaridan Ikkinchi jahon urushiga qadar bo`lgan davr.** Bu davning o`ziga xos jihatni turizm rivojining transport modernizatsiyasi rivoji bilan parallel ravishda kechganligidir. Turistlarni tashish xizmati bilan bog`liq terminlar shu davrda paydo bo`ldi: *leg, aircraft, aircraft carrier, shuttle, airline* va boshqalar. Shuningdek, mehmonxona bisnesi bo`y ko`rsata boshladи, shunga muvofiq ravishda joylashtirish va xonalar (*motel, penthouse, duplex*), shaxslar (*hotelier, receptionist*), xizmatlar ko`rinishi (*reservation, room-service*)ni ifodalovchi yangi terminlar vujudga keldi.

Bu bosqichda transport va mehmonxona terminlari hisobiga inglizcha turistik terminlarning 25 foizi shakllandı.

4-bosqich. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrlardan to bugungi kungacha. Bu davr maxsus turizm turlarining paydo bo`lganligi (*agrotourism, disaster tour, nostalgie tourism, familiarization trip*), mehmonxona (*condominium, check-in, check-out, boutique hotel*), ijtimoiy ta`minot (*brunch, catering, stand-up, buffet*), turoperator va turagentlik orasidagi oraliq xizmatlar (*catchment area, last minute tour, reservation system*) sohalarida turizm infrastrukturasiga bog`liq ravishda yangi terminlarning, vujudga kelganligi bilan xarakterlanadi. Shuningdek, turizm terminosistemasi tushunchalar tizimida paydo bo`lgan yasama va tarkibli nominatsiyalar (*tour leader/tour operator/ tour participant*) bilan boyidi, ichki jihatdan murakkablasha bordi.

G`arbiy Yevropa tillari asosida shakllangan xalqaro turizm terminologiyasining muhim jihatini quyidagicha izohlash mumkin. Yevropa tillaridagi terminlarning asosini yunon-lotin tillari birliklari, yunoncha-lotincha terminoelementlar tashkil etadi.

Mutaxassislar yunoncha-lotincha terminoelementlar o`ziga xos neytral terminologik fondni tashkil etishini qayd etadilar. “Haqiqatan ham, ular kunimizda

biron-bir tirik tilga mansub emasligi uchun barcha tillarga (kamida, Yevropa lingvomadaniy arealiga mansub tillarning barchasiga) birday tegishlidir.¹

Ayni paytda yunon-lotin tillarining o'lik tillar ekanligi bu tillar materiallari asosida yaratilgan terminlarning stabilligi, bir ma'noliligining saqlanishi, o'zgarmasligi uchun muhim omildir.

Avvalo, shuni aytish kerakki, yunon-lotin tili materiallari asosidagi termin yasalishining barchasi qachonlardir shu tillarda voqe bo'lган hodisalar emas, balki fan texnika rivojida paydo bo'lган yangi tushunchalarni nomlash ehtiyojiga ko'ra u yoki bu tirik tilda o'sha o'lik til materiallari asosida so'z yasashdir.

Yunon-lotin tillari asosida hosil bo'lган turizm terminlariga quyidagilarni namuna qilib keltirish mumkin: *klass, oferta, registratsiya, adminstratsiya, viza, villa, gastronom, charter, ekskursiya, ekspeditsiya, emigrant, emigratsiya, immigrant, immigratsiya, individual, infrastruktura, kurs, kursovka, palata, aviakompaniya, avialiniya, avtovokzal, avtoralli, agent, vegitarianlik, dendropark* va boshqalar.

Yunoncha-lotinchcha terminoelementlar aynan neytral terminologik baza bo'lganligi uchun ham nafaqat Yevropa tillari, balki dunyodagi boshqa tillar uchun ham ahamiyat, xalqarolik kasb etib bo'lgan. Albatta, xususan, o'zbek tili uchun ham ular xalqaro terminoelementlar sifatida xizmat qilib kelmoqda. Ilgari bunday termin va terminoelementlar o'zbek, ozarbayjon va boshqa tillarga, asosan, rus tili orqali qabul qilingan bo'lsa, bugun ayni paytda Yevropa tillaridan ham qabul qilinmoqda, bu jarayon jadallahshmoqda.²

Rus tili turizm terminologiyasining shakllanishi o'ziga xos yo`nalishda ketgan. Yevropa xalqlaridan farqli ravishda turizmnинг xo'jalik faoliyat turi maqomini olishi bir necha asrlardan so`ng ro'y bergan.

Rus tilida ham turizm terminologiyasining shakllanishi 4 bosqichga ajratiladi.

¹Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: MUMTOZ SO'Z, 2017. – Б.156. Qarang. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильевна Н.В. Общая терминология. Вопросы теории. – Москва: Наука, 1989. – С. 204; Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – Москва: Межгрунда, 1977. – С. 53.

²Махмудов Н. Ўша асар, 157-бет. Қаранг. Şükürova T. Azerbayjan ve özbek dillerinda müsteqillik dövündə termin taradícılığının esas meyilleri. – Bakı, 2010. – S.178.

**1-bosqich. XVII asr oxiridan XIX asr oxirigacha bo`lgan davr.** Bu davrda umumadabiy tildagi leksik birliklar hisobiga terminlar hosil qilingan: *единичный путешественник, ночевка, час прибытия, час отправления, путевая книжка, путеводитель*. Ruscha turistik terminlarning 3 foizi birinchi bosqichda paydo bo`lgan.

**2-bosqich. XIX asr oxiridan 1936-yilgacha bo`lgan davr.** Fransuz tilidan turist va turizm terminlari o`zlashtirildi, ekskursiya faoliyatining rivojlanishi natijasida ekskursiya turlari (образовательная, ученическая, удешевленная, пешеходная экскурсия), ekskursiya ishtirokchilari (экскурсант, экскурсионный), vositalari (палатка, туристическая одежда, штромовка), tashkilotchilari (экскурсионная станция, экскурсионное бюро, экскурсионная секция) bilan bog`liq tushunchalarni ifodalovchi terminlar bilan boyidi. Ekskursiya va safarlarni tashkillashtirish bilan bog`liq jarayonlarni anglatishga xizmat qilishuvchi terminlar qatlami hosil bo`ldi: *туристско-экскурсионная работа, туристский маршрут, плановый туризм; палаточный лагерь, дом туриста, туристская база*. Rus tilining ichki imkoniyatlari hisobiga terminlar (25 foiz) hosil bo`lgani kuzatilgan.

**3-bosqich. 1990-yilgacha bo`lgan davr.** Bu davrga kelib turizmga sport turi sifatida qarala boshlandi. 3-bosqichda ham turizm terminologiyasi ichki manbalardan so`z o`zlashtirish hisobiga boyidi: *пункт проката туристского инвентаря, инструктор туризма, маркировка маршрута*. Asos so`zlar bazasida yasama va murakkab terminlar vujudga keldi. Masalan, *маршрут: маркировка маршрута, категоричный маршрут, маршрутный лист, маршрутная книжка, линейный маршрут, радиальный маршрут*.

4-bosqich. 1990-yildan bugungi kungacha bo'lgan davr. Bu bosqichda terminlar tarkibida o`zgarishlar ro`y berdi, bir tomondan ba`zi terminlar ichki sistemasi yo`qoldi (планового туризма, профсоюзного туризма), boshqa tomondan inglizcha terminlar kirib kelishi faollashdi. Turizm terminologiyasidagi mavjud 48 foizi terminlar 1990-yildan keyin paydo bo`lgan. Ularning katta qismi rus tili izohli lug`atlarida qayd etilmagan. Bunga misol qilib quyidagi terminlarni

keltirish mumkin: *флешкеминг, наркотуризм, волонтерский туризм, каучсерфинг, бустеризм, клубный вагон, глемпинг*.

Demak, xalqaro turizm terminologiyasining shakllanishi soha rivojlanishi bilan bog`liq ravishda bosqichlarga ajratib tadqiq etilgan.

O`zbekiston hududida turizmning vujudga kelishi o`ziga xos tarzda kechgan. Uning ildizlari juda qadim davrlarga borib taqaladi. Eramizdan avvalgi II asrdan eramizning XV asrigacha davom etgan, qadimda va o`rta asrlarda Sharq va G`arb mamlakatlarini o`zaro bog`lagan karvon yo`li – “Buyuk ipak yo`li” orqali ham ajdodlarimiz savdogarlik maqsadida o`z sayohatlarini amalga oshirganlar. Savdogarlar uchun bunyod etilgan karvonsaroylarda ular uchun barcha shart-sharoitlar yaratilgan. Karvonlar turishi uchun joy, yem-xashak, savdogarlar uchun qo`nalg`a joy (mehmonxoba), oziq-ovqat oldindan hozirlab qo`yilgan va boshqa xizmat ko`rsatish (servis) manzillari tun-u kun o`z mijozlarini kutib olishgan. Albatta, savdogarlik mahalliy tojirlar tomonidan o`lkamizaro ham amalga oshirilgan. Demak, o`tmishda mamlakatlararo, xalqlararo iqtisodiy, madaniy aloqalar bo`lgan va bu aloqalarni sayyohlikning ilk ko`rinishi deb atash mumkin. O`rta Osiyoda hududida bundan uch ming yil avval ichimlik suvi va chiqindi suvlar oqadigan sopol quvurlar qoldiqlarining topilishi sayohatchilik sohasidagi (hozirgi til bilan aytganda) servis va infratuzilma tizimi qay darajada bo`lganidan dalolatdir. Shu o`rinda aytib o`tish kerakki, qadimda O`zbekiton hududida sayohat vositasi vazifasini karvonlar, mehmonxonalar vazifasini karvonsaroylar bajargan bo`lsa, turistlar dastlab *savdogarlar, elchilar, diniy ziyoratga boruvchilar* hisoblanagan. “O`zbekiston milliy ensiklopediyasi”da karvon va karvonsaroy birliklari quyidagicha izohlanadi:

Karvon – forscha so`z bo`lib, uning 1-ma’nosи: uzoq joylarga yuk va odam tashuvchi, qator bo`lib ketayotgan hayvonlar (tuya, eshak, xachir, otlar), aravalar va ularni boshqaruvchi shaxslar guruhi, qatori. Karvon uzilib qolmasligi uchun eng oldingi va oxirgi hayvonga qo`ng`iroq osib qo`yilgan. 2-ma’nosи: o`zaro yordam va xavfsizlikni ta’minlash uchun birga qo’shilib yo`lga chiqqan yo’lovchilar, sayyoohlар yoki elchilar guruhi. Karvonni karvonboshi boshqargan.

Karvonsaroy – karvonlar tunab o`tadigan rabot, saroy.

Demak, O`zbekiston hududida ham turizm juda qadim davrlardan beri mavjud, u, asosan, tijorat va diniy mazmunda ekanligi bilan xarakterlidir. Hozirgacha Tomas Kuk turizmni tashkillashtirganligi uchun bu faoliyatning asoschisi sifatida tan olinadi, biroq O`rta Osiyo hududida uzoq davrlardanoq haj va umra ziyoratini tashkillshtirgan tashabbuskorlar, “Buyuk ipak yo`li” doirasida harakatlanishni boshqarib borgan savdogarlar mavjud bo`lgan. Shunga muvofiq ravishda o`sha davrda sayohat davomida faol qo`llangan o`ziga xos leksik birliklar mavjud bo`lgan.

O`zbek tili turizm terminologiyasining boyib borishi mustaqillikdan keyingi davrlarda yanada jadallahdi. Bugungi globallashuv davriga kelib esa nolisoniy omillar hisobiga uning tarkibi yana kengaymoqda. Ingliz va rus tili turizm terminologiyasidan farqli ravishda o`zbek tilida olib borilishi lozim bo`lgan tadqiqot ishlari hali oldinda. Terminlarni tartibga solish, o`zlashma birliklardagi me`yoriylik va milliylik talablarini tahlil qilish, turistik terminlar leksikografiyasini uchun amaliy takliflar ishlab chiqish kabi vazifalar shular jumlasidandir.

Bob bo`yicha xulosalar

1. Bugungi kunda ingliz tiliga mansub turistik terminlarning xalqaro turizm terminologiyasida yetakchi o`rin tutishini sohaning paydo bo`lish va rivojanish hududi hamda ingliz tilining xalqaro tillar orasidagi mavqeい bilan izohlash mumkin.
2. Umumiste'moldagi so'zlarni yoki ularning ma'nolarini maxsuslashtirish, mavjud so'z va morfemalar asosida termin yasash, ayrim o'zlashma terminlarning o'zlashayotgan tilda muqobillarini topish turistik termin yasash va o'zlashtirishning lisoniy omillaridir.
3. G`arbiy Yevropa tillari asosida shakllangan xalqaro turizm terminologiyasining tarixiy-etimologik jihatdan asosini yunon-lotin til birliklari, yunoncha-lotincha terminoelementlar tashkil etadi.

III BOB. O`ZBEK TILI TURISTIK TERMINOLOGIYASINING LEKSIK- SEMANTIK TASNIFI VA TAHLILI

3.1. O`zbek tili turistik terminologiyasining semantik tasnifi

XIX asrga kelib fizikadagi maydon nazariyasi ta'sirida tilshunoslikda ham “maydon” tushunchasining nazariy talqini yuzaga keldi. Maydon nazariyasining tilshunoslikda paydo bo'lishi va mustahkamlanishi Y.Trir, L.Veysberger, V.Porsig, G.Ipsen, L.Yolles, F.Dornzeyf, V.Vartburg kabi olimlar nomi bilan bog'liq. Ular semantik maydon asosida til birliklarini tahlil qilish metodologiyasini ishlab chiqqan edilar. Keyinchalik bu nazariya A.A.Ufimseva, N.I.Filichyova, Y.N.Karaulov, G.S.Shchur singari rus olimlarining ishlarida yanada kengroq rivojlanadirildi. G.S.Shchurning ta'kidlashicha, tilshunoslikda “maydon” tushunchasi ishtirok etgan terminlar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: funksional-semantik maydon, morfemik maydon, fonetik maydon, so'z yasash maydoni, leksik maydon, mikromaydon, ko'plik maydoni, nisbat maydoni, vaqt maydoni, komparativ maydon, birlik maydoni, harakat maydoni, o'rinn maydoni, kvaziomaydon, inkor maydoni, transformatsion maydon, faoliyat maydoni, holat maydoni kabilar.¹

Til leksik sistemasi muayyan butunlik sanalib, u o'z ichida ma'lum mazmun umumiyligi ostida birlashgan “mavzuiy to'da”lardan tashkil topadi. Har qaysi mavzuiy to'da o'z ichida qator leksik-semantik guruhlarni birlashtiradi.

Ma'lum bir belgi asosida bir leksik-semantik guruhga birlashgan har qaysi guruh a'zosida mazkur guruhga birlashish uchun asos bo'lgan sema takrorlanishi zarur. O'z navbatida, til sistemasi tarkibidagi leksik-semantik guruhlar yana ma'lum leksik qatorlardan iborat bo'ladi. Bir leksik qatorni tashkil etgan leksemalarda ham muayyan umumiyligi belgi – birlashtiruvchi (integral) sema bo'lishi va bu qatorlar tarkibidagi leksemalar bir-biridan o'zaro farqlanuvchi (differensial) semalari bilan ajratilishi zarur.

---

¹ Алиева М. Дизайнерлик терминларида семантик майдон // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2017. – №1. – Б.107. Qarang. Шчур Г.С. Теория поля в лингвистике. – Москва: Наука, 1974. – С.19-21.

Terminlar ham maxsus leksik birlik sifatida leksik-semantik jihatdan tasniflanadi. Jumladan, o`zbek tili turistik terminlari dastlab mazmun-mohiyatiga, vazifasiga, keng qamrovliligiga ko`ra bir necha mavzuiy guruhlarga bo`linadi. Bu mavzuiy guruhlar o`z ichida yana leksik-semantik guruhlarga ajraladi.

I. Turizmni tashkillashtirish bilan bog`liq tushunchalarni ifodalovchi terminlar mavzuiy guruhi.

1. Tur va turizm turlarini ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi.

Mazkur guruhga quyidagi terminlar kiradi: *biznes-tur*, *kiriladigan turizm*, *sayyor turizm*, *guruhiy tur*, *xizmat turizmi*, *individual turizm*, *kruiz*, *tibbiy turizm*, *naturizm*, *ilmiy turizm*, *diniy-ziyorat turizmi*, *paket tur*, *rekreatsion turizm*, *safari*, *ijtimoiy turizm*, *fam-tur*, *fitness-tur*, *fotosafari*, *shop-tur*, *gastronomik turizm*.

Biznes-tur turistning kasbiy faoliyati bilan bog`liq safar turi.

Kiriladigan turizm – o`z davlat hududida xorijiy sayyoohlarga turistik xizmat ko`rsatishga asoslangan turizm. Bu leksik birlik ruscha “въездной туризм” terminini kalkalash natijasida hosil bo`lgan.

Sayyor turizm (выездной туризм) – boshqa davlat hududida sayyoohlarga turistik xizmat ko`rsatish maqsadida tashkil qilinadigan turizm.

Rus tilidan to`liq kalka asosida hosil qiligan ushbu termin turistik adabiyotlarda sayyor turizm shaklida beriladi.¹

Guruhiy (paket) tur – turistik xizmatlarning tayyor paketidan iborat bo`lgan tur. Bu paket qayta ishlanadigan turoperator, aviauchish, xizmat ko`rsatish, transfer, yashashjoyi bilan ta`minlash kabi xizmatlarning guruhiy tariflaridan foydalanishni o`z ichiga oladi.

Ziyorat. Xalqaro turizm terminologiyasida *ziyorat* diniy turizm turlaridan biri sifatida ko`rsatilib, diniy marosim, ibodatlar bilan bog`liq ahamiyatga ega bo`lgan obekt va hududni ko`rish maqsadidagi sayohat turi tarzida izohlanadi.

Ekoturizm ekoturistik obyektlarga (estetik zavq beradigan tabiatning betakror joylari, shifobaxsh tabiiy maskanlar, tabiiy va antropogen geotuzilmalar, jism va tabiat hodisalari, tarixiy-madaniy meros obyektlari, mahalliy xalqning

---

¹Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 82.

etnik yashash tarzi kabilarga) sog`lomlashtirish, davolanish, dam olish, ularni o`rganish, jismoniy rivojlanishni ta`minlashga qaratilgan, tashkiliy tarzda uyushtirilgan ommaviy turizm.¹

Bu guruhda o`zlashma shaklidagi kabi qabul qilingan terminlar ham uchraydi.

Safari. Ov yoki ma'lum bir joy tabiatini bilan tanishish maqsadidagi turizm.

Fam-tur, fam-sayohat. Imtiyozli turizm bo`lib, turistik agentlik yoki raqobatchi aviakompaniyalarni muayyan turistik yo`nalish yoki markaz bilan tanishtirish maqsadida tashkil etiladi. Bu turizm reklama turizmi ham deyiladi.

Fitness-tur (fitness-tour) – turistni jismoniy va ruhiy sog`lomlashtirishga yo`naltirilgan maxsus turizm. Bunday safar o`z ichiga jismoniy mashqlarni (aerobika, akva-aerobika, raqs), parhez, yoga mashqlarini oladi.

Fotosafari. Hayvonlarni tabiiy holatda rasmga olish maqsadida tashkil etiladigan turizm.

Enoturizm (gastronomik, vino turizm) – muayyan hududdagi vino tayyorlash an`analari bilan tanishish maqsadida tashkil etiladigan turizm.

2. Turizm ishtirokchilari va asosiy tushunchalarini ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi: *aviatarif, agentlik shartnomasi, annulyatsiya, aerofobiya, biznes klass, bronlamoq, voucher, viza, gid-tarjimon, baland mavsum, dayving-operator, turistik xizmat ko`rsatish haqida shartnoma, yashil yo`lak, instruktor-boshqaruvchi, konsullik bo`limi, turizm bo`yicha menejer, past mavsum, yuk me`yori, oferta, turistik mahsulotni realizatsiya qilish, pik mavsum, turistlarni sug`urta qilish, turagent, turistik mahsulot, turoperator, duty-free.*

Aviatarif yo`lovchini muayyan masofaga tashish tarifi. Individuall, guruhiy, maxsus aviatariflar o`zaro farqlanadi. Bu termin *avia* terminoelementi va “*turli ishlab chiqarish va noishlab chiqarish xizmatlari uchun (masalan, yo`lovchi va yuk, eksport va import tovarlari tashish va sh.k.) to`lov stavkalari (haqlari) tizimi*” semasini² ifodalovchi *tarif* birligi asosida yasalgan.

¹ Пардаев К. Экологик туризм асослари. – Тошкент: Наврўз, 2015. – Б. 35.

² Ўзбек тилининг изохли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – 3-ж. – Б.681.

Agentlik shartnomasi turoperator va turagent o`rtasida tuzilgan, turistlar va turizm subyektlariga xizmat ko`rsatish bo`yicha o`zaro majburiyatlar va vazifalar belgilab olingan rasmiy hujjat. Ruscha “*агентский договор*” terminini kalkalash natijasida hosil qilingan.

Annulyatsiya (lotincha *annulare* – “yo`q qilmoq”) hujjat, shartnoma, huquqlar yoki vakolatlarning bekor qilinishi, haqiqiy emas deb topilishi. Masalan, shartnoma shartlarida belgilangan sayohatni bekor qilish.

Aerofobiya uchish vaqtida tashvishli holatga o`zgarish, uchish qo`rquvi.

Biznes klass samolyotda qulayligi jihatdan birinchi va ekonomklass o`rtasida turuvchi joylashish kategoriyasi.

Bronlamoq muayyan turist uchun mehmonxona xonalaridan birining, transport vositasining, madaniy tomosha uchun biletni oldindan bandlash.

Voucher turistik xizmatlar uchun taqdim qilinayotgan narxlar belgilangan hujjat.

Viza biror xorijiy davatga borish, unda yashash va uning hududidan o`tish uchun tegishli ma`muriy idora tomonidan pasportga qo`yilgan maxsus ruxsat belgisi.

Gid-tarjimon ekskursiyani o`tkazishda ishtirok etuvchi mutaxassis, turistik guruh uchun tarjimon.

Baland mavsum dam olish joylarida mijozlar eng ko`p qabul qilinuvchi davr. Bu davrda narxlar ham odatiy miqdoridan ancha yuqori bo`ladi. Bu termin metafora asosida yasalgan. Termin noma'lum bir tushunchaning mohiyatini shu tushuncha bilan biron-bir jihatdan o`xshash va tajribada mavjud bo`lgan boshqa tushunchaga qiyosan idrok qilish usuli¹ natijasida hosil qilinuvchi kognitiv metaforaga misol bo`la oladi. *Baland* leksemasi o`zida “*kuch darajasi belgilangan me'yordan ortiq, kuchli; yuqori*” kabi semalarni ham ifodalab keladi.² Mavsum so`ziga tobelanishi natijasida turizm sohasidagi mijozlar ko`p bo`ladigan davrni yanada to`liqroq tasavvur qilish imkonini beradi.

---

¹ Маҳмудов Н. Тил тилсими тадқики. – Тошкент: МУМТОЗ СО`З, 2017. – Б.121.

² Ўзбек тилининг изохли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллый энциклопедияси, 2006. – 1-ж. – Б.147.

Dayving-operator suv ostida suzish bilan bog`liq turistik mahsulotni tashkil qilish, harakatga keltirish va realizatsiya qilish bilan shug`ullanuvchi turistik kompaniya yoki xususiy tadbirkor.

*Yashil yo`lak* bojxona deklaratsiyasi talab qilinmaydigan yuklarni o`tkazish chegarasi. Bu ham metafora asosida hosil qilingan terminlar sirasiga kiradi. *Yashil* rang bildiruvchi leksema bo`lishi bilan bir qatorda ramziy belgilik xususiyati ham mavjud. Masalan, svetaforning yashil chirog`i mashinalarni va piyodalarni yurishi mumkinligini bildiradi. Demak, *yashil yo`lak* terminida ham shunga yaqin ma`no mavjud, ya`ni yuklarni muayyan ruxsatnomasiz o`tkazish mumkinligini bildiradi.

Instruktor-boshqaruvchi turistlarni kuzatib yuruvchi, turistik mashrurlarni almashtirishda ularning xavfsizligini ta`minlovchi mutaxassis.

*Konsullik bo`limi* – elchixonadagi bo`linma. Boshqa davlat hududida elchilik vazifalarini amalga oshiradi. Mahalliy hokimiyat organlari bilan aloqalarni o`rnatadi, fuqarolariga xizmat ko`rsatish bilan shug`ullanadi, hujjatlar (viza, passport, notarial hujjatlar, ma'lumotnomani) rasmiylashtirish va qonun doirasidagi masalalarni hal qiladi.

Turizm menejeri – turistik mahsulotni tashkillashtirish, sotish va kuzatib turish faoliyati bilan shug`ullanuvchi turizm sohasi mutaxassisi.

Bu termin ruscha “менеджер по туризму” leksik birligini to`liq kalkalash natijasida hosil bo`lgan.

Past mavsum dam olish joylarida mijozlar kam bo`ladigan davr. Odatda minimal narxlar bilan xarakterlanadi. Bu termin ham metafora asosida hosil qilingan.

*Yuk me`yori* aviakompaniya tomonidan qabul qilingan bepul yuk tashish uchun zarur bo`lganmaksimal vazn yoki yuklarning miqdori.

Oferta ko`rsatiladigan xizmat bo`yicha bitimning yakunlanganligini bildiruvchi rasmiy taqdimnomasi.

Turistik mahsulotni realizatsiya qilish turoperator yoki turagent tomonidan egalik qilinuvchi, turistik mahsulotni buyurtmachisi yoki turist bilan tuzilgan

turistik mahsulotni realizatsiya qilish haqidagi bitimda ko'rsatilgan yo'naliшlar bo'yicha harakatlar majmuasi.

Pik sezon dam olish joylarida baland mavsum vaqtidagi eng yuqori bandlik. Maksimal narxlar qiymati bilan xarakterlanadi. Bu maxsus leksik birlik "nuk сезон" terminini yarim kalkalash natijasida hosil bo'lган.

Turistlarni sug'urta qilish mamlakatdan chiqishda talab qilinuvchi tibbiy sug'urta, biroq rasmiy jihatdan tibbiy sug'urta qilinganlik ixtiyoriy hisoblanadi.

Turagent turistik mahsulotni sotish va realizatsiya qilish faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxs yoki xususiy tadbirkor.

Turistik mahsulot turoperator tomonidan tayyorlangan turistning talablarini qondirishi kerak bo'lган tovarlar, xizmatlar majmuasi.

Duty-free samolyot bortlari, aeroportlarda bojsiz savdo do'konlaridagi soliqqa tortilmaydigan tovarlar.

3. Turistlarni joylashtirish obyektlarini ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi: *bir yulduzli mehmonxona, ikki yulduzli mehmonxona, uch yulduzli mehmonxona, to'rt yulduzli mehmonxona, besh yulduzli mehmonxona, apart-otel, biznes-otel, botel, butik-otel, shahar mehmonxonasi, kongress mehmonxona, mini mehmonxona, motel, pansion, ryokan, rotel, sanatoriya, turbaza, hostel, birinchi klass, turistik klass.*

Apart-otel kvartira shaklidagi xonada joylashish imkonini tadqim qiluvchi mehmonxona. Ovqat pishirish uchun alohida jihozlangan oshxonaning mavjudligi bilan xarakterlanadi. O'zbek tilida o'zlashma tildagi shakli kabi iste'molda qo'llanadi.

Biznes-otel tadbirkorlar va xizmatdagi turistlarga xizmat ko'rsatish uchun mo'ljallangan mehmonxona.

Butik-otel biror uslubda hashamatli qilib qurilgan uncha katta bo'limgan mehmonxona. Muayyan mehmonxonalar tizimiga tegishli bo'lmasligi va orginal loyiha asosida qurilishi bilan xarakterlanadi.

Gastro-otel tarkibidayuqori darajadagi oshxonasi mavjud restoranga ega mehmonxona.

Shahar mehmonxonasi dengiz qirg`og`idan uzoqda joylashgan kurort shaharlarda joylashgan mehmonxona. Odatda turistlar plyajgacha piyoda yoki avtobusda borishadi.

Mini-otel biznes markazlar yoki yashash uylarida joylashgan 40 tagacha nomerlari mavjud mehmonxona.

Pansion 5-10 ta nomerdan iborat shaxsiy mehmonxona. Turistlarga odatda pansionning egasi yoki shu binoda yashovchi oilalar tomonidan xizmat ko`rsatiladi.

Ryokan Yaponiyada Edo davridagi tarixiy an`ana va estetik asosda qurilgan mehmonxonalar.

*Sanatori*y davolash uchun tabiiy va fizioterapik vositalari mavjud bo`lgan davolash-profilaktika joyi.

Turbaza ekoturizm rivojlangan hududlardagi bino. Mehmonxona va turistik kechalarни tashkillashtirish vazifalarini bir paytda bajaradi.

Xostel uncha ko`p bo`lmagan xizmatlarni ko`rsatuvchi arzon mehmonxona.

Birinchi klass mehmonxonadagi qulaylik darajasi. Shinamlik, joylash va xizmat ko`rsatishni standart darajasini tadqim etadi.

Turistik klass pansionga yaqin bo`lgan, qulaylik darajasi uncha yuqori bo`lmagan ekonom klassdagi mehmonxona.

4. Joylashtirish xonalarini ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi: *apartament, bungalo, villa, kabana, kottej, bir o`rinli xona, ikki o`rinli xona, uch o`rinli xona, to`rt o`rinli xona, besh o`rinli xona, standart xona, ikki qavatli xona, lyuks xona.*

Apartament tashkil qilinish jihatdan zamonaviy kvartiraga yaqin bo`lgan mehmonxona nomerlaridan biri. Ovqat tayyorlash uchun oshxonasi ham mavjud bo`lib, mehmonxonaning odatdagi xonalarida oshxona bo`lmaydi.

Bungalo mehmonxonalarda quriluvchi bir qavatdan iborat, ayvoni bo`lgan uy.

Kabana plyajlarda yengil quriluvchi yotoqxonasi mavjud bo`lgan uycha yoki kottej.

Kottej shahar tashqarisida quriluvchi, odatda bitta oilaga mo`ljallangan ikki qavatdan iborat uy.

Lyuks xona yuqori darajadagi qulaylikka va shinamlikka ega xona.

**5. Qanday manzaraga qaraganligiga ko`ra xonalar turlarini ifodalovchi terminlar:** *plyajga qaragan xona, shaharga qaragan xona, bog`ga qaragan xona, atrofga qaragan xona, tog`ga qaragan xona, okeanga qaragan xona, parkka qaragan xona, basseynga qaragan xona, daryoga qaragan xona, dengizga qaragan xona, vodiyga qaragan xona.*

II. Turistik xizmatlar bilan bog`liq tushunchalarni ifodalovchi terminlar mavzuiy guruhi.

1. Ovqatlantirish turlarini ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi: *polpansion, yengil nonushta, inglizcha nonushta, amerikancha nonushta, a la carte, barbekyu, vegetariancha stol, keytering, halol stol, shvedcha stol.*

Polpansion turistga ikki mahal ovqatlanish taklif qilinadi (nonushta va tushlik yoki nonushta va kechki ovqat).

Yengil nonushta kofe (yoki choy, sharbat), bulochka, saryog` va murabbodan iborat nonushta.

Inglizcha nonushta mevali sharbat, qovurilgan tuxum, tost, saryog`, murabbo, choy yoki kofedan iborat nonushta.

Amerikancha nonushta yengil nonushta, kolbasa, pishloq, issiq ovqatlar (omlet, sosiska)dan iborat nonushta.

A la carte har bir ovqatga alohida narx belgilangan menu yoki restoran.

Vegitariancha stol tirik jonivorlar qismlaridan tayyorlangan ovqatlar butunlay tortilmaydigan ovqatlanish turi.

Halol stol islom shariati tanovvul qilishga ijozat bergen yegulik va ichimliklardan iborat ovqatlanish turi.

Shvedcha stol kafe va restoranlarda o`z-o`ziga xizmat ko`rsatish shakli. Tashrif buyuruvchilar yagona belgilangan narxlarda zalga qo`yilgan ovqatlardan istalgan miqdorda va xohishiga ko`ra tanavvul qilishlari mumkin.

2. Restoran va barlarni ifodalovchi terminlar leksik-semantik guruhi: *alkogol berilmaydigan restoran, xitoy restorani, egzotik restoran, parhez taomlar restorani, tabiiy mahsulotlardan tayyorlangan taomlar restorani, dengiz mahsulotlari restorani, o`z-o`ziga xizmat ko`rsatish restorani, vegetarian restorani, plyajdag'i restoran, tungi bar, pianino bar.*

3. Dam olish va hordiq chiqarish maskanlari bilan bog`liq tushunchalarini ifodalovchi terminlari leksik-semantik guruhi: *animatsiya, outlet, baydarka, balneoterapiya, golf, dayving, kayoning, kayting, kemping, xona xizmati, kurort, mini-bar, paraseyling, rafting, snorkling, snoubording, talassoterapiya, trekking, hammom, avtomobilni ijaraga berish xizmati.*

Animatsiya dam oluvchilarning bo`sh vaqtini mazmunli o`tkazishga xizmat qiluvchi dasturlar majmui.

Outlet eng so`nggi modadagi kiyimlarni ijaraga berishga ixtisoslashgan savdo markazi.

Baydarka suv sporti va turizmda foydalilaniladiganuzun, yengil, cho`qqili eshkaksiz qayiq. Ikki tarafga o`rnatilgan rullar oyoqlar bilan boshqariladi.

Golf o`rtacha yer maydonida uchi qayrilgan dasta va koptok bilan o`ynaladigan sport turi.

Dayving suv ostida suzish.

Kayoning gidrokostyumda tog` daryolari va sharsharalardan suzish anjomlarini olmasdan tushish.

Mini-bar nomerdagi alkogol va alkogol bo`lmagan ichimliklar saqlanadigan kichkina muzlatgich.

Paraseyling motorli qayiqqa tros bilan bog`langan parashutda uchish.

Snorkling niqob va naycha bilan suvda suzish uchun ikki oyoq uchiga kiyiladigan moslamada suzish.

Snoubording tog` yonbag`irlaridan maxsus jihozlangan doskada pastga tushish.

Yuqoridagi tasnif, izohlar yakuni sifatida shuni qayd etish lozimki, turistik terminlar doirasida turizmni tashkil qilish va xizmat ko`rsatish bilan bog`liq tushunchalarni ifodalovchi maxsus leksik birliklar katta salmoqqa ega.

Demak, turistik terminlarni leksik-semantik guruhlarga ajratishda ularning tashkiliy yoki xizmat ko`rsatish bilan aloqador ekanligi e'tiborga olinadi.

3.2. O`zbek tili turistik terminlarining leksik-semantik xususiyatlari va leksikografik tahlili

Terminlar ilmiy bilimlarni, ilmiy natijalarni qayd qilish va ularni sistemalashtirish bilan bir qatorda juda katta evristik vazifani ham bajaradi, ya`ni ular yangi bilimlarni ochishga ham ko`maklashadi.¹

N.Mahmudov lingvistik adabiyotlarda barcha fanlardagi terminlarga qo`yiladigan talablar, terminlarning zaruriy belgilari ko`rsatib o`tilishini ta`kidlaydi. Prof. Mukarramov ularni quyidagicha umumlashtirgan: “1) termin bir ma’noli yoki bir ma’noli tendensiyaga ega; 2) termin aniq, nominativ funksiyaga ega bo`lib, unga emotsionallik, ekspressivlik, modallik funksiyalari xos emas. Termin o`zining bu xususiyatini kontekstda ham, kontekstdan tashqarida ham saqlaydi; 3) terminning ma’nosini tushunchaga tengdir; 4) termin stilistik jihatdan neytraldir; 5) terminologik leksika alohida sistemadir; 6) termin funksiyadir... Termin bilan oddiy so`z o`rtasidagi munosabat ana shu 6 belgiga ko`ra farq qilishi lingvistik adabiyotlarning deyarli barchasida qayd etiladi”. Terminlarning ixcham, aniq, bir ma’noli, bir shaklda bo`lishi lozimligi haqidagi talablarning muhimligi bugungi kun tadqiqotchilar tomonidan ham muntazam ta`kidlanadi. Aksar tadqiqotchilarning fikricha, fan tili hamisha belgi (termin) va ma’no o`rtasidagi nisbatan qat’iy aloqaning barqarorligiga intiladi”.²

Turistik terminlar uchun ham yuqoridagi talablar amal qiladi.

Terminologiyadagi doimiy masalalardan biri terminlar sinonimiysi, omoniysi, ko`p ma’noligi va antonimligidir.

O`zbek tili turizm terminologiyasida sinonim yoki dublet termin juftliklar uchraydi.

An’anaviy qarashga ko`ra, terminosistemada sinonimlarning mavjud bo`lishi terminologik sistemaning nuqsoni, ya`ni salbiy holat sifatida baholanadi.

---

¹ Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: MUMTOZ SO`Z, 2017. – Б.122. Қаранг. Великода Т.Н. Когнитивно-эвристический потенциал термина / Вестник НГЛУ. Вып.12. – Нижний Новгород, 2010. – С. 20-31. Орлова М.В. Теоретические обоснования термина как языкового явления / scientific-notes.ru/pdf/013-8.pdf.

²Махмудов Н. Ўша асар, 129-130-б.

Nizomiddin Mahmudov keyingi paytlarda terminologik sinonimiyanı ijodiy hodisa sıfatida baholaydigan nuqtai nazar ham terminshunoslikda turg`unlashayotgani haqida yozadi. Terminosistemada sinonimiyaning yuzaga kelishi asosli ravishda mavjud ilmiy bilimlarning chuqurlashuvi, yangi paradigmalarning shakllanishi va fanning jiddiy rivoji natijasi tarzida izohlanmoqda, “professional-kommunikativ vazifalarni bajarishda maxsus tilning imkoniyatlarini kengaytiradigan” hodisa sıfatida “terminosistemaning uzviy xususiyati” o`laroq talqin etilmoqda.¹

O`zbek tili turizm terminologiyasida “otel” – “mehmonxona”, “nomer” – “xona”, “marshrut” – “yo`nalish”, “reception”, “adminstratsiya” – “ma`muriyat”, “turist” – “sayyoh”, “turizm” – “sayohat”, “agentlik” – “tashkilot”, “rekreatsion” – “ko`ngilochar”, “piknik” – “sayr”, “ikkinchi klass – ekonom klass”, “bronlamoq – bandlash” kabi dublet terminlar uchraydi. Bu juftliklardagi birinchi birliklar xalqaro terminoelementlardan tashkil topganligi uchun umumiylig kasb etsa, ikkinchilari o`z qatlamga mansubligi uchun ularda milliy-madaniy unsur yorqinroq ifodalananadi.

“Otel” – “mehmonxona” dubletligida “otel” leksik birligi asosan turizmga oid darsliklarda va soha mutaxassislari nutqida ko`p uchraydi. So`zlashuv nutqida “mehmonxona” va uning ruscha “гостиница” shakli faol iste’mol qilinadi. Shuningdek, inglizcha “hotel” varianti ham ko`p uchraydi.

Mehmonxonalardagi xonalar raqamlanganligi uchun ularga nisbatan “nomer” termini faol ishlataladi. Xalqaro turizm terminologiyasini kuzatar ekanmiz, unda ham xuddi shu holat mavjudligini ko`ramiz: *accommodation – room*. Har ikki termin ham *xona* birligi ifodalagan ma’noni bildiradi.

“Sayyoh” – “turist”, “sayohat” – “turizm” kabilarga dublet terminlar deb qaralsa-da, soha doirasida ma’lum bir farqli jihatlarga ega. “Sayohatlardan hayot faoliyatining alohida jozibador usuli sıfatida yangi shakl – turizm ajralib chiqib, u o`ziga xos xususiyatlar va xislatlar bilan tavsiflanadi. Turizmni sayohatlardan

---

¹ Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: MUMTOZ SO`Z, 2017. – Б.134. Qarang. Иванова Г.А. Синонимы в терминологической системе метаязыка лингвистики / Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2011. – № 6 (2). – С.199.200.

ajratib turuvchi asosiy jihatni bu uning tashkiliy jihatdan yo`lga qo`yilganligida, maqsadli va ommaviyligidadir”.¹

Sayyoḥ termini ham turist birligiga nisbatan kengroq ma’noga ega. Turizmga doir adabiyotlarda quyidagicha ta’rif beriladi: “Sayyoḥ – bu birinchi navbatda, agar ta’bir joiz bo’lsa, kasb bo’lib, odamlarning kun ko’rish manbai yoki sayohatda ishtirok etuvchilarning turmush tarziga aylanishi mumkin. Bu esa faoliyatning maqsadi bo’lib, turizm maqsadlaridan farq qiladi”² Demak, turist bo’sh vaqt va mablag`ga ega shaxs sifatida turli hududlarga tashrif buyuradi. Uning asosiy maqsadi sayyoḥdan farqli ravishda vaqtini ko’ngilli va mazmunli o’tkazish, yangi joylar bilan tanishishdir.

Yuqoridagi terminlar dublet terminlar deb hisoblansa-da, semantik nuqtai nazaridan farqli jihatlarga ega. Turizm sohasidagi mutaxassis esa bu farqlarni yaxshi bilishi maqsadga muvofiqdir.

Aytiganlarni hisobga olgan hola o’zbek tili turizm terminologiyasida sistema nuqtai nazaridan asosiy ilmiy termin sifatida baynalmilal xarakterdagи terminlarni qoldirib, ularning dubletlarini uslubiy maqsad uchun umumadabiy til boyligi hamda texnikaviy termin sifatida foydalanish mumkin deb hisoblaymiz.

Adminstratsiya birligiga o’zbekcha *ma’muriyat* birligi muvofiq kelsa-da, bugungi kunga kelib uning o’zlashma shakli faol ekanligi kuzatiladi. Bundan tashqari, bu terminlarning inglizcha “reception” shakli ma’lum tovush o’zgarishiga uchragan holda (“resepshn”) so’zlashuv nutqida keng iste’moldagi birlikka aylanib bormoqda. Shu o’rinda, mehmonxonalarda kelib-ketuvchilarni ro’yxatga olish bilan shug’ullanuvchi bo’limni anglatgan ma’muriyat termini bir vaqtning o’zida ikkita sinonimga (“adminstratsiya”, “reception”) ega bo’ldi. Bu holatni ijobiy deb hisoblamaymiz. Retsipiyyent tilning fonetik xususiyatlarini hisobga olish, tilning sofligini saqlash nuqtai nazaridan reception shakli o’zbek tili qonuniyatlariga muvofiq kelmaydi. “Adminstratsiya” shakli esa so’zlashuv uslubida mustahkam

---

¹Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011. – B. 64.

² Mirzayev M., Aliyeva M. O’sha asar, 66-bet.

o`ringa egaligi va faol iste'molda ekanligini inobatga olsak, sinonim termin sifatida ishlatalishini salbiy holat deb hisoblamaymiz.

Bronlamoq termini baynalmilal xarakterga ega bo`lib, u *bandlash* shakli bilan sinonimdir. Turizmga doir darsliklarda har ikki shakl ham keladi: “Bron(bandlash) varaqasi turoperatorga turistik mahsulotni tashkillashtirish uchun yoki turistlar guruhining vakili bo`lgan kishining aniq buyurtmasidir”.¹ So`zlashuv nutqida esa uning “bronlash” varianti faol iste'mol qilinadi.

Terminlar sinonimiyasi doimo terminologiyaning muammolaridan biri sifatida qayd etib kelinadi. Yangi tushunchaga berilgan nom o'sha tilga singib, lisoniy fonddan mustahkam joy olgunga qadar uning o'zlashma varianti ma'lum muddat iste'molda faol qo'llanishi bir qator tilshunoslar tomonidan qayd etiladi.

Rus va ingliz tillaridan farqli ravishda o'zbek tili turizm terminologiyasida polisemiya va antonimlik hodisalari uchramaydi.

Chegaralangan leksikaning bir qismi hisoblangan terminlarning umumfilologik, tarjima va izohli lug`atlarda berilishi – ularning chegarasi va miqdori, tanlab olish tamoyillari, ma'nosi (ma'nolarining) izohlanishi, etimologik ma'lumotlar va grammatik belgilar bilan ta'minlanishi haqida ilmiy adabiyotlarda, qo'llanma va yo`riqnomlarda munozara-muhokamalar olib borilgan, zarur darajada fikrlar bildirilgan, ko`rsatmalar berilgan.²

Fan va texnikaga doir termin maxsus yaratilgan, ya'ni sun'iy tarzda o'ylab topilgan yoki tabiiy (jonli) tildan olingan so'zdir. Bunday so'zning qo'llanish sohasi u yoki bu ilmiy matabning vakillari tomonidan belgilanadi va chegaralanadi. Umumtil terminlaridan, ya'ni umumqo'llanishdagi so'zlardan farqli ravishda ilm-fan sohasiga mansub terminlar ierarxik (bosqichma-bosqich) tartibga solingan birliliklarning terminologik tizimlariga birlashgan bo`ladilar va faqat ana shu tizimlar, ularga muvofiq keluvchi mantiqiy (tushunchaviy) terminologik maydonlar ichidagina o'z ma'nosiga ega bo`ladilar. Ilm-fan taraqqiyotidagi har bir

¹Mirzayev M., Aliyeva M. O'sha asar, 170-bet.

² Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б.216.

qadam ilmiy terminlar yaratish yoki ularga (mavjudlariga) aniqlik kiritishga olib keladi.

Fan va texnika tushunchalarini terminlashtirish muayyan sohalar mutaxassislarining tilshunoslar bilan hamkorlik qiladigan alohida faoliyat sohasidir. Bunday belgilarni ongli va rejali ravishda izlab topish va joriy etish boshlanganiga ko'p vaqt bo'lgani yo'q. Masalan, tavsifiy botanika tushunchalari Karl Linney tomonidan 1751-yilda tartibga solingan bo'lsa, sistematik tasnifning hayvonot olamiga nisbatan yagona tamoyillari 1758-yildan qo'llana boshlangan.

O'zbek tili turistik terminlarining izohli, tarjima lug'atlarini yaratish bugungi kundagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Turistik terminlarni lug'atga qaysi tartibda joylashtirish, ma'nolari izohida qaysi tamoyillardan foydalanish kabi masalalar dolzarbdir.

Ma'lumki, taraqqiy etgan tillarning barchasida terminologik leksika umumiste'moldagi so'zlardan bir necha marta ko'p bo'ladi. Ko'p sonli terminlarni umumfilologik, tarjima va izohli lug'atlarda aks ettiris, ularni qancha va qanday tanlab olish juda murakkab masala. Ikki jildli "O'zbek tilining izohli lug'ai"¹ni tuzuvchilar uchun chiqarilgan qo'llanmada bu haqda shunday deyilgan: "Terminlar lug'atga keng qo'llaniladigan, o'rta va qisman oliy maktab darsliklarida, ilmiy-ommabop asarlarda, vaqtli matbuotda va so'zlashuvda ko'p uchraydiganlari kiritiladi".¹ Akademik A.Hojiyev tomonidan ko'p jildli izohli lug'at tuzuvchilar uchun yozilgan yo'riqnomada bu ifoda yanada aniq va qisqa qilib berilgan: (izohli lug'atga) "Ko'pchilik qo'llaydigan va tushunadigan, darslik, ilmiy-ommabop asar va davriy matbuotda ko'p qo'llanadigan terminlar kiritiladi".²

O'zbek tilining 5 jilddan iborat izohli lug'atiga 183 ta turistik termin tanlab olingan va mazkur qo'llanma va yo'riqnomalarda, boshqa qo'llanma va tadqiqotlarda berilgan tavsiyalarga qat'iy amal qilingan.

Izohli ug'atga kiritilgan har bir so'z yoki termin bosh so'z hisoblanib, bosh so'z va unga oid materillar alohida lug'at maqolasini tashkil etadi. Bosh so'zga oid

¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғатини тузиш учун кўлланма. – Тошкент, 1965. – Б. 14.

² Ўзбек тилининг кўп жилдли изоҳли луғатини тузувчилар учун йўриқнома. – Тошкент, 2000. – Б. 6.

materiallar esa asosan so`zning o`zi, u haqdagi etimologik ma'lumot, Grammatik va uslubiy belgilar, uning izohi (agar so`z yoki termin ko`p ma'noli bo`lsa, ayni ma'nolarni qayd etish va izohlash) hamda dalillovchi misollardan iborat bo`ladi.

Bosh so`zga oid etimologik ma'lumot lug`at maqolasining bosh so`zdan keyingi komponenti hisoblanadi va u o`quvchida qiziqish uyg`otadi, uning bilim saviyясини oshiradi, dunyoqarashini kengaytiradi. Yo`riqnomada keltirilgandek, etimologik ma'lumot o`zbek va turkey tillardan boshqa chet so`zlariga beriladi.

Yangi izohli lug`atga kiritilgan turizm sohasiga oid terminlarni shu sohaga oidligini ta'kidlash uchun shartli belgi qo`yilmaganiga guvoh bo`lamiz. Keyingi izohli lug`atlarda bu jihatlariga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

“O`zbek tili turistik terminlarining izohli lug`ati”ni tuzishda boshqa izohli lug`atlar uchun tuzilgan yo`qirnomalardan foydalanish lozim. Turistik terminlarning bir ma'noli ekanligi yoki bu holat terminologiyaning ideali bo`lganligi sababli izohlash umumiste'moldagi, ayniqsa, ko`p ma'noli so`zlarni izohlashdan ko`ra osonroq kechadi. Albatta, izohda muayyan terminning barcha semalari (belgilari)ni qamrab olishning imkonni bo`lmaydi. Aks holda, lug`at izohli lug`atdan ko`ra ensiklopedik lug`atga o`xshab qoladi.

Turistik terminlarni izohlashda ularning eng muhim jihat – termin ifodalab kelgan ma'no asos qilib olinadi. “O`zbek tilining izohli lug`ati”ga bir qator turistik terminlar kiritilgan bo`lib, “O`zbek tili turistik terminlari izohli lug`ati”ni yaratishda ham shu tamoyillar saqlab qolinishi lozim.

Izohli lug`atda *gid* termini quyidagicha keltiriladi:

GID [fr. guide – yo`lboshlovchi; o`tkazgich] Turistlarni, sayyoohlarni shaharning yoki biror hududning xushmanzara, diqqatga sazovor joylari bilan tanishtiradigan shaxs.¹ Termin qisqa, aniq, tushunarli izohlangan.

TURIST – [fr. touriste < touriste] Turizm bilan shug`illanuvchi shaxs; turistik sayyooh, yurish qatnashchisi.² Bu termin ham izohlashdagi barcha talablarga muvofiq holatda keltirilgan.

¹ Ўзбек тилининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллӣй энциклопедияси, 2006. – 1- ж. –Б.497.

² Ўзбек тилининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўзбекистон миллӣй энциклопедияси, 2006. – 4-ж. –Б.195.

“O’zbek tilining izohli lug`ati” ga kiritilmagan kelgusida yaratiladigan “O’zbek tili turistik terminlarining izohli lug`ati” ga kiritilishi lozim bo`lgan ayrim terminlar ifodasini taklif sifatida taqdim etmoqchimiz.

TREKING – [ingl. raking – “izdan quvish, axtarish, qidirish”] tog`li hududlar bo`ylab piyoda yurishga yurishga asoslangan turizm shakli.

RAFTING – [ingl. rafting – solda suzish] mahalliy tez oqar daryolarda, sharsharalar, tez oquvchi qiyaliklar, sayoz toshli, qoyali oqimlarda suzish.

VILLA – [lot. villa – qishloq uyi] O`rtayer dengizi uslubida quriluvchi, dengiz qirg`oqlarida joylashgan shahar tashqarisidagi hashamatli uy.

SHAMOL SYORFINGI – [ingl. windsurfing; wind – shamol, surfing – to`lqin] suv sportining elkanli maxsus doska (syorf) da suziladigan ko`rinishi.

BOTEL – [ingl. boat – qayiq, kema; hotel – mehmonxona] – suzib yuruvchi mehmonxona.

KARAOKE (yapon. kara – bo`sh, oke – orkestr) – jo`rlik ostida qo`shtiq aytishga asoslangan ko`ngilochar mashg`ulot turi.

PIKNIK [ingl. picnic – sayr] ziyorat maqsadida tabiat qo`yniga uyushtiriladigan jamoaviy sayr.

Xulosa qilib aytganda, izohli lug`atlarda, turistik terminlar uchun tuziladigan maxsus lug`atlarda terminlarning berilishi va izohlanishi o`quvchining shu fanga doir eng zaruriy va umumiy tushunchalar bilan tanishishiga, uning bilim saviyasini oshirishga xizmat qiladi.

Bob bo`yicha xulosalar

1. O`zbek tili turistik terminlari dastlab mazmun-mohiyatiga, vazifasiga, keng qamrovliligiga ko`ra bir necha mavzuiy guruhlarga bo`linadi. Bu mavzuiy guruhlar o`z ichida yana kichik leksik-semantik guruhlarga ajraladi.
2. Turistik terminlar doirasida turizmni tashkil qilish va xizmat ko`rsatish bilan bog`liq tushunchalarni ifodalovchi terminlar katta salmoqqa ega.
3. Sinonimiyasi doimo terminologiyaning muammolaridan biri hisoblanadi.
4. O`zbek tilidagi mavjud turizm terminlarining izohli, elektron va tarjima lug`atlarini yaratish o`zbek terminologiyasining muhim vazifalardan biridir.

UMUMIY XULOSA

1. O`zbek tili turistik terminalogiyasi ilmiy shakllanayotgan, muttasil boyib, takomillashib borayotgan terminalogik sistemadir. Buni O`zbekistonda turizimni rivojlantirishga jiddiy e'tibor berilayotgani, hatto davlat siyosati darajasiga aylangani va mamlakatimizda turizimning yangi-yangi turlari yuzaga kelayotgani hamda istiqboli bilan izohlashimiz mumkin.

2. Turistik terminlar boshqa soha terminlaridan qo'llanishi va iste'mol darajasia ko'ra jiddiy farqlanadi. Turistik terminlar xalqaro tillarda, asosan, turistlar va ularga xizmat ko'rsatuvchi shaxslar nutqida faol qo'llaniladi.

3. Turistik terminlarning liksoniy takomili, rivojlanishi va taraqqiyoti til qo'llanilayotgan mamlakat, davlatning turistik salohiyati, undagi turizm sohasining istiqboli bilan uzviy bog'liq. O`zbekiston Respublikasining turizimni rivojlantirish borasidagi siyosiy, iqtisodiy sohadagi chora tadbirlari va amaliy faoliyati fikrimizning yorqin dalilidir.

4. Iste'moldagi leksik birliklarni maxsuslashtirish, tilning o'z va o'zlashma qatlamiga mansub leksik, morfemik, dialektal birliklar vositasida yangi terminlar yasash, xorijiy tillardan aynan va kalkalash yo'li bilan terminlar o'zlashtirish, xorijiy terminlarga muqobillar topish o`zbek tili turistik terminalogiyasining takomillashtirish, rivojlantirishning tashqi va ichki lisoniy omillaridir.

5. O`zbek tili turistik terminlarining tarixiy-etimologik jihatdan salmoqli qismini o'zlashma terminlar, asosan, ingliz qisman, nemis va rus tillaridan o'zlashgan teminlar tashkil etadi. O'z qatlamga mansub terinlar ulushi juda kam.

6. Xorijiy, xususan, ingliz va rus tillari turistik terminologiyasida, jumladan, o`zbek tili terminologiyasida asosiy o'rin tutvchi xalqaro turistik terminlar yunon-lotin tillari negizida yuzaga kelgan.

7. O`zbek tili turistik terminlari semantik jihatdan turizmning turlari, tashkillashtirish, rasmiylashtirish, turistik xizmatlar bilan bog'liq tushunchalarni ifodalovchi terminlar mavzuiy guruhlariga bo'linadi.

8. Boshqa tillarda, sohalar semiologiyasida bo`lgani kabi o`zbek tili turistik terminologiyasida sinonimlik hodisasi kuzatiladi.

9. O`zbek tili turistik terminlari, asosan, kompozitsiya, qisman, affiksatsiya, semantik usul bilan yasalgan bo`lib, tuzilishiga ko`ra ko`proq qo`shma va birikma shaklidadir.

10. “O`zbek tili turistik terminlarining izohli lug`ati”ni yaratish, izohli, ensiklopedik lug`atlar so`zligini turistik terminlar bilan boyitish, turistik terminlar tizimini leksik-semantik, derevatsion jihatdan tartibga solish o`zbek terminologyasining muhim vazifalaridandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018.
2. Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
4. Mamatqulov M., Bektemirov B va boshqalar. Xalqaro turizm. – Toshkent, 2009.
5. Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. – Toshkent, 2011.
6. Абдурахмонов Ғ., Мамажонов С. Ўзбек тили. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002.
7. Алиева М. Дизайнерлик терминларида семантик майдон // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2017.
8. Бектемиров X., Бегматов Э. Мустақиллик даври атамалари. – Тошкент: Фан, 2002. – 48 б.
9. Белан Э. Особенности формирования новых терминосистем (на материале английской и русской терминологии международного туризма): Автореф.дисс. ... канд.филол.наук. – Москва, 2009.
10. Богаченко Н.Г. История восточноазиатских заимствований в английском языке (на материале Большого Оксфордского словаря). КД. – Владивосток, 2003.
11. Божно Л.И. Научно-техническая терминология как один из объектов изучения закономерностей развития языка // филологические науки. – Москва, 1971.

12. Бондарец О.Э. Иноязычные заимствования в речи и в языке: лингвосоциологический аспект. – Таганрог: Изд-во Таганрог.гос.пед.ин-та, 2008.
13. Великода Т.Н. Когнитивно-эвиритический потенциал термина / Вестник НГЛУ. Вып.12. – Нижний Новгород, 2010.
14. Виноградова Л. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: автореф. дисс. ...канд.филол.наук. – Великий Новгород, 2011.
15. Жомонов Р.О. Ўзбек тилида сўз ўзлаштириш ва имло муаммолари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013.
16. Иванова Г.А. Синонимы в терминологической системе метаязыка лингвистики / Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2011.
17. Иванова Н., Масленникова О. Некоторые особенности современной терминологии туристики, или к чему еще может/должен быть готов культуролог // Journal Humscience, 2013.
18. Искандарова Ш. Лексикани мазмуний майдон асосида ўрганиш муаммолари. – Тошкент: Фан, 1998.
19. Кадирбекова Д. Термин юзага келишининг лисоний ва нолисоний омиллари // Til va adabiyot ta'limi. – Toshkent, 2015. –№3.
20. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи: Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. 3-е изд., испр. и доп. Спб.: Златоуст, 1999
21. Крысин Л.П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. 1994.
22. Кутина Л.Л. Формирование языка русской науки. – Москва-Ленинград, 1962.
23. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – Москва, 1961.
24. Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017.

25. Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: МУМТОЗ SO'Z, 2017.
26. Махмудов Н., Бегматов Э. Тилимизнинг кеча ва қундузи // Ўзбек тили ва адабиёти, 2010. – №5.
27. Орлова М.В. Теоретические обоснования термина как языкового явления / scientific-notes.ru/pdf/013-8.pdf.
28. Пардаев Қ. Экологик туризм асослари. – Тошкент: Наврӯз, 2015.
29. Сапаев К. Строительная терминология узбекского языка: Автореф. дис... канд. филол. наук. – Ташкент. 1984.
30. Сирожиддинов Ш. Сўз ўзлаштириш омиллари хусусида// Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 4.
31. Собиров А. Ўзбек тилининг лексик сатҳини системалар системаси тамойили асосида тадқиқ этиш. – Тошкент: Маънавият, 2004. – 160 б.
32. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – Москва: Наука, 1973.
33. Тил – дарё / Тўпловчилар: А. Суюн, А. Султон. – Тошкент: F. Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1999. – 24 б.
34. Ўзбек тили лексикологияси. – Тошкент: Фан, 1981. – 316 б.
35. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – 1-ж.
36. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – 2-ж.
37. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – 3-ж.
38. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008. – 4-ж.
39. Усмонов О., Дониёров Р. Ўзбек тилидаги русча-интернационал сўзлар изоҳли луғати. – Тошкент, 1965. – 580 б.
40. Усмонова Н. Ўзбек тилининг педагогик терминологияси: Филол. фанлари номзоди ... дис. автореферати. – Тошкент, 1994.

41. Ширинова Е. Ўзбек тили банк-молия терминологиясида калька //
Ўзбек тили ва адабиёти, 2017. – № 2.
42. Шчур Г.С. Теория поля в лингвистике. – Москва: Наука, 1974.

Internet saytlari:

43. www.uzbekturizm.uz.
44. <http://www.russian.slavica.org>
45. <http://www.kv.minsk.by/index1999262201.htm>.
46. <http://www.iitp.ru/iitp/lab15htm>.
47. <http://www.rsuh.ru/dl/glava10rihgt9.htm>.
48. <http://www.ce.cctpu.edu.ru/msclub/systems/epstn.htm#5>.
49. www.krugosvet.ru
50. <http://en.wikipedia.org>.
51. <http://www.redaktoram.ru>

ILOVA. O'zbek tili turistik terminlari lug`ati

№	Turistik terminlar
1.	A la carte
2.	Adminstrator
3.	Adminstratsiya
4.	Adres
5.	Adresant
6.	Adresat
7.	Aerobika
8.	Aerodrom
9.	Aerofobiya
10.	Aeroplan
11.	Aeroport
12.	Aeropot
13.	Agentlik
14.	Agentlik shartnomasi
15.	Agroturizm
16.	Ajnabiy
17.	Ajratma o`rin
18.	Aktiv turizm
19.	Alkogol berilmaydigan restoran
20.	Almashtiriladigan vaucher
21.	Alpinizm
22.	Alpinizm
23.	Amerikancha nonushta
24.	An'ana
25.	An'anaviy
26.	Animatsiya
27.	Ansambl
28.	Apartament
29.	Apart-otel
30.	Ark
31.	Arka
32.	Artemida ibodatxonasi
33.	Arxeologik turistik yo`nalish
34.	Asaloyi xonasi
35.	Asosiy bino
36.	Assistans
37.	Avaikompaniyaning bonus tizimi
38.	Aviachiptalar tarifi
39.	Aviakompaniya
40.	Avialiniya

41.	Avtobus
42.	Avtobusli marshrut
43.	Avtokemping
44.	Avtomobil ijarasi xizmati
45.	Avtomobilni ijara berish xizmati
46.	Avtoralli
47.	Avtoturistlar uchun lager
48.	Avtovokzal
49.	Aylanma sayohat
50.	Bagaj
51.	Bagaj me'yori
52.	Bagajnik
53.	Baland mavsum
54.	Balkonli nomer
55.	Balneologiya
56.	Band qilmoq
57.	Bandlash
58.	Bar
59.	Barbekyu
60.	Barchasi kiritilgan (ВСЕ ВКЛУЧЕНО)
61.	Barqarorlik
62.	Basseyn bar
63.	Basseynqa qaragan nomer
64.	Baydarka
65.	Bayram
66.	Bekor qilmoq
67.	Belgilangan joy
68.	Belgilangan joy
69.	Bellmen
70.	Bepul safar
71.	Bermurd plani
72.	Bioturizm
73.	Bir o'rini nomer
74.	Bir qavatlari uy
75.	Birinchi klass
76.	Biznes turist
77.	Biznes-otel
78.	Blok
79.	Blok-charter
80.	Bobsley
81.	Bog'ga qaragan nomer
82.	Bog`langanlik
83.	Bojsiz Tovar

84.	Bojxona
85.	Bojxona deklaratsiyasi
86.	Bojxona imtiyozi
87.	Bojxona to`lovi
88.	Bolalar turizmi
89.	Bolalarga qarash xizmati
90.	Bonus
91.	Bort yo`lboshchisi
92.	Botel
93.	Briz
94.	Bron bekor qilingan sana
95.	Bron varaqasi
96.	Bronlamoq
97.	Bronlangan nomer uchun dastlabki to`lov
98.	Bronlash
99.	Bungalo
100.	Burchakdagi xona
101.	Butik mehmonxona
102.	Buyurtma
103.	Chamadon
104.	Chang`i turizmi
105.	Chang`i turizmi
106.	Charter
107.	Charter reys
108.	Charter xulosasi
109.	Chegirma
110.	Chek
111.	Chiqish registratsiyasi
112.	Chordoq
113.	Dacha
114.	Dam olish uyi
115.	Dam olish zonasasi
116.	Dayving
117.	Dayving-operator
118.	Dendropark
119.	Dengiz mahsulotlari restorani
120.	Dengiz sayohati
121.	Dengiz sayohati
122.	Dengizga qaragan nomer
123.	Destinatsiya
124.	Diniy-ziyorat turizmi
125.	Diplomat nomer
126.	Diplomatik viza

127	Dirham
128	Doimiy reys
129	Dollar
130	Dush
131	Dushxona
132	Dyuti-fri
133	Ekipaj
134	Ekipaj
135	Ekologik turistik yo`nalish
136	Ekonomik klass
137	Ekoresurslar
138	Ekosafari
139	Ekoturist
140	Ekoturistik infratuzilma
141	Ekoturistik marketing
142	Ekoturistik menejment
143	Ekoturistik xizmat
144	Ekoturizm
145	Ekoturizm
146	Ekoturizm gidi
147	Ekskursant
148	Ekskursiya
149	Ekskursiya faoliyati
150	Ekskursiyachi
151	Ekskursiyashunolik
152	Ekskursovod
153	Ekspeditsion
154	Ekspeditsiya
155	Ekspeditsiyachi
156	Eksponat
157	Ekstra
158	Ekstremal turistik yo`nalish
159	Ekstremal turizm
160	Ekzotik restoran
161	Elektron bilet
162	Elektron chipa
163	Elit
164	Eltib berish xizmati
165	Emigrant
166	Emigratsiya
167	Enoturizm
168	Faqat karavot
169	Festival

170	Fors mayog`i
171	Fors-major
172	Fors-major holati
173	Fotosafari
174	Foyedagi bar
175	Frank
176	Franshiz bitimi
177	Fransuz soqqalari
178	Furgon turizmi
179	Galoterapiya
180	Garaj
181	Garantiya
182	Garantiyalamoq
183	Gasrtonomik turizm
184	Gastronom
185	Gazakxona
186	Gelioterapiya
187	Gid
188	Gid-tarjimon
189	Giza ehromlari
190	Golf
191	Golf
192	Gondola
193	Gumanitar vizasi
194	Guruhiy bilet
195	Guruhiy narx
196	Guruhli turizm
197	Guruhning safar hujjati
198	Halicarnassus mavzoleyi
199	Halol menuy
200	Halqasimon marshrut
201	Hammom
202	Harbiy turizm
203	Hasham
204	Hashamat
205	Hashamatli
206	Hashamdar
207	Havaskor turizm
208	Havo konditsioneri
209	Hisob vaqtি
210	Ichki turizm
211	Ijtimoiy ta'minot
212	Ijtimoiy turizm

213	Ijtimoiy turizm
214	Ikki o`rinli nomer
215	Ikki o`rinli xona
216	Ikki yotoqli karavot
217	Ikkinchi klass
218	Ilmiy qo`riqxona
219	Immigrant
220	Immigratsiya
221	Imtiyozli
222	Imtiyozli viza
223	Individual narx
224	Individual turizm
225	Individual turizm
226	Individual xizmat ko`rsatish
227	Inklyuziv-tur
228	Instruktor-yo`l bohlovchi
229	Intensiv tur
230	Intensiv turizm
231	Internetga radiokanal vositasida kirish
232	Interrayn
233	Ippoterapiya
234	Ishqiy turizm
235	Istirohatgoh
236	Iyena
237	Jadval
238	Jakuzi
239	Jalyuza
240	Javobgarlik chegarasi
241	Jo`nab ketish kartasi
242	Jo`nash yo`lagi
243	Joylashtirish tizimi
244	Joylashuv klassifikatsiyasi
245	Juda muhim shaxs
246	Kabana
247	Kabotaj
248	Kabotaj narxi
249	Kafe
250	Kafeteriy
251	Kalit
252	Karaoke
253	Karaoke
254	Karnaval
255	Karvon turizmi

256	Kayoning
257	Kelish kartasi
258	Kemper
259	Kichina bola (2 yoshgacha)
260	Kiriladigan turizm
261	Kirish porti
262	Kirish registratsiyasi
263	Kiruvchi tur operatori
264	Klass
265	Klassik turistik yo`nalish
266	Klub
267	Ko`ngilocharlik turizmi
268	Ko`rfaz
269	Kod
270	Kombinatsiyalangan bilet
271	Komleks xizmat ko`rsatish
272	Konferensiya byurosi
273	Kongress tur
274	Kongress turizm
275	Kongress-otel
276	Konsullik bo`limi
277	Kontiki
278	Kontinental nonushta
279	Korporativ marketing
280	Korporativ sherik
281	Kottej
282	Kottej
283	Koyka
284	Krioterapiya
285	Krossing tur
286	Krovat
287	Kunning birinchi yarmidagi ovqatlanish
288	Kurort
289	Kurort yig`imi
290	Kurortologiya
291	Kurs
292	Kursovka
293	Kuzatuvchi
294	Kvota
295	Lager
296	Landshaft
297	Lari
298	Layner

299	Lev
300	Ley
301	Litoterapiya
302	Litsenziya
303	Lombard
304	Lotsman
305	Lyuks
306	Lyuks xona
307	Lyuks nomer
308	Lyuks-apartament
309	Ma'lumotlar majmui
310	Ma'lumotlar nazorati
311	Ma'lumotlar qarama-qarshiligi
312	Ma'lumotlar toplash
313	Ma'lumotlar yig`indisi
314	Ma'muriy qavat
315	Ma'muriyat ma'lumotlari
316	Ma'naviy turistik mahsulot
317	Mablag`
318	Madaniy turizm
319	Mahalliy shamol
320	Mamlakat
321	Manifest
322	Maqbara
323	Markaziy mahsulot klassifikatsiyasi
324	Marosim
325	Marosim turizmi
326	Marshrut
327	Mas'uliyatni sug`urta qilish
328	Mavsumiy me`yor
329	Mavsumiy turizm
330	Maxfiy tariff
331	Maxsus tranzit viza
332	Mayovka
333	Mazvoley
334	Megapolis
335	Mehmon kartochkasi
336	Mehmonlar qabulini to`xtatish
337	Mehmonxona
338	Mehmonxona narxlari haqida ma'lumot
339	Mehmonxona nomerlari darajasi tizimi
340	Mehmonxona zanjiri
341	Mehmonxonaga joylashtirish xizmati

342	Menyu
343	Migratsion karta
344	Migratsiya
345	Mijoz
346	Milliy park
347	Milliy turizm
348	Milliy turizm assotsiatsiyasi
349	Mineral suv
350	Mineral suqli kurort
351	Mini otel
352	Minora
353	Moddiy turistik mahsulot
354	Mol-mulkni sug` urta qilish
355	Monument
356	Monumental
357	Motel
358	Motsion
359	Mozor
360	Mozoriston
361	Musson
362	Muzey
363	Muzey turizmi
364	Muzeyschunos
365	Muzeyschunoslik
366	Nastalgik (etnik) turizm
367	Nihok turizmi
368	O`lik mavsum
369	O`rganuvchi turizm
370	O`rta birinchi klass
371	O`rta lyuks
372	O`rta turistik klass
373	O`siprin turist
374	O`tkazish taloni
375	O`zlashgich
376	Obed
377	Ochiq chipta
378	Odatiy viza
379	Oferta
380	Oilaviy plan
381	Oilaviy turizm
382	Oilaviy xona
383	Okeanga qaragan nomer
384	Olimpdagi Zevs haykali

385	Omadli tizim
386	Oraliq davr
387	Otda sayr
388	Otel
389	Outlet
390	OVIR
391	Ovqat
392	Palatka
393	Pansion
394	Pansionat
395	Paraseyling
396	Paraxod
397	Parhez taomlar restorani
398	Parka qaragan nomer
399	Parom
400	Parvoz kuponi
401	Passajir taloni
402	Passiv turizm
403	Pianino bar
404	Pik mavsum
405	Piknik
406	Plan karta
407	Platskarta
408	Plyaj
409	Plyaj
410	Plyaj bari
411	Plyajga qaragan nomer
412	Pollyuks
413	Port
414	Prays list
415	Prezident nomer
416	Pristan
417	Qabul
418	Qabulxona
419	Qahva
420	Qahvaxona
421	Qal'a
422	Qal'a
423	Qavat kaliti
424	Qayiq
425	Qirol karavoti
426	Qirolichcha karavoti
427	Qishloq turizmi

428	Qo`l bagaji
429	Qo`riqlanuvchi landshaft
430	Qo`riqxona
431	Qo`sishchka karavot
432	Qolish davomiyligi
433	Rafting
434	Rasmiy so`rov
435	Reemigrant
436	Registratsion kartochka
437	Registratsiya
438	Registratura
439	Rejali turizm
440	Reklama safari
441	Reklama turizmi
442	Reklama turizmi
443	Rekratsion turizm
444	Remigratsiya
445	Restoran kichik xizmatchisi
446	Restoransiz mehmonxona
447	Rezervatsiya
448	Rezidental mehmonxona
449	Riyol
450	Ro`yxatga olish
451	Roddosning ulug`vor haykali
452	Rotel
453	Rubl
454	Ryokan
455	Safar cheki
456	Safari tur
457	Sanatoriy
458	Sanoat turizmi
459	Saqlash kamerasi
460	Sarguzashtli turizm
461	Savdo seminari
462	Saylgoh
463	Sayr
464	Sayr qilish (piyoda yurish) turizmi
465	Sayrgoh
466	Sayr-sayohat
467	Sayr-tomascha
468	Sayyoqlik tijorati
469	Sayyor turizm
470	Semiramidaning samoviy bog`lari

471	Sertifikat
472	Shahar oteli
473	Shahar tamoshasi
474	Shahar turizmni
475	Shaharga qaragan nomer
476	Shamol syorfini
477	Shampan
478	Shampanskiy
479	Shaxsiy sayyoqlik tashrifi
480	Shaxsiy sug`urta
481	Shaxsiy viza
482	Shengen viza
483	Shikoyat
484	Shilling
485	Shinam kutish zali
486	Shlyupa
487	Shopping turizm
488	Shvedcha stol
489	Shveytsar
490	Sihatgoh
491	Sirli sarguzashtli turizm
492	Skipper
493	Skver
494	Snorkling
495	Sog`lomlashtirish turizmi
496	Sohil xizmati
497	Sport musobaqalari tomoshasi turizmi
498	Statsionar turizm
499	Stuardessa
500	Suv turizmi
501	Suv turizmi marshruti
502	Suzuvchi mehmonxona
503	Ta`lim vizasi
504	Ta`minot
505	Ta`til faoliyati
506	Ta`til uyi
507	Tabbiy mahsulotlardan tayyorangan ovqatlar restorani
508	Tabiiy va madaniy meros
509	Tabldot
510	Tahliliy bo`lim
511	Taks-fri
512	Talassoterapiya

513	Tarjimon xizmati
514	Tashabbus
515	Tashabbuskorlik turizmi
516	Tashish tizimi
517	Tashkillashtirilgan turizm
518	Tashrif
519	Tashrif buyuruvchi
520	Taymsher
521	Tematic park
522	Temiryo`l marshruti turizmi
523	Temiryo`l turistik safari
524	Tibbiy turizm
525	Tilxat
526	To`g`ri reys
527	To`lovlar muvozanati
528	To`rt o`rinli nomer
529	To`rt o`rinli xona
530	To`xtash joyi (parking)
531	Tog` chang`i turizmi
532	Tog` turizmi
533	Tog`ga qaragan nomer
534	Tuples
535	Traditsiya
536	Transfer
537	Transit
538	Transit viza
539	Transport qatnovi
540	Tranzit turist
541	Treking
542	Tungi bar
543	Tur
544	Tur
545	Tur militsiyasi
546	Tur paket
547	Tur tashkilotchisi
548	Tur texnologik hujjatlar to`plami
549	Tur yo`llanma
550	Turagent
551	Turagent faoliyati
552	Turagent komissiyasi
553	Turar joy
554	Turar-joy vaqtি
555	Turbroker

556	Turhujjatlar
557	Turist
558	Turist safari (poxod)
559	Turist so`qmog`i
560	Turistik
561	Turistik baza
562	Turistik bozor
563	Turistik faoliyat
564	Turistik faoliyat subyektlari
565	Turistik guruh rahbari
566	Turistik idish
567	Turistik industriya
568	Turistik industriya
569	Turistik klass
570	Turistik klass
571	Turistik klass mehmonxonasi
572	Turistik kompleks
573	Turistik mahsulot
574	Turistik mahsulot buyurtmachisi
575	Turistik mahsulot faoliyati
576	Turistik mahsulotni tashkillashtirish
577	Turistik mahsulotning siljishi
578	Turistik markaz
579	Turistik marshrut
580	Turistik oqim
581	Turistik paket
582	Turistik qiziqish
583	Turistik qiziqish obyektlari
584	Turistik resurslar
585	Turistik resurslar
586	Turistik statistika
587	Turistik sug`urta
588	Turistik taassurot
589	Turistik tovarlar
590	Turistik tovarlar
591	Turistik tovarlar summasi
592	Turistik viza
593	Turistik xizmat haqidagi shartnoma
594	Turistik xizmatlar
595	Turistik xizmatlarni sertifikatsiyalash
596	Turistik yo`llanma (vaucher)
597	Turistik yo`nalish
598	Turistika

599	Turistlarni jo`natish
600	Turistlarni joylashtirish o`rinlari
601	Turistlarni qabul qilish
602	Turizm
603	Turizm
604	Turizm
605	Turizm ekologiyasi
606	Turizm infratuzilmasi
607	Turizm sanoatida xizmat
608	Turizm-axborot punkiti
609	Turizmning xalqaro etiket kodeksi
610	Turlider
611	Turoperator
612	Turoperator faoliyati
613	Turoperator katalogi
614	Turpaket
615	Tushlik
616	Tutashgan aylanma marshrut
617	Tuyada sayohat
618	Uch o`rinli nomer
619	Uch o`rinli xona
620	Uchish kupon
621	Uchish kuponi
622	Uchish yo`lagi
623	Uchrashuv va kuzatish
624	Uchuvchi tarkibi
625	Umumiy yotoqxona
626	Uslubiy ta'minot
627	Uyushtirilmagan turizm
628	Vagon-restoran
629	Vakillik organi
630	Vanna
631	Vannaxona
632	Vegetariancha ovqat
633	Vegitarianlik
634	Velosiped turizmi
635	Vertolyot
636	Vestibyul
637	Vestibyul
638	Videobar
639	Videosalon
640	Villa
641	Vino turizmi

642	Viza
643	Viza olish so`rovnoması
644	Viza registratsiyasi
645	Vizaviy ko`mak
646	Vodiya qaragan nomer
647	Vokzal
648	Xalqaro
649	Xalqaro talabalik biletı
650	Xalqaro turizm
651	Xalqaro turizm tashkiloti
652	Xavfsizlikni ta'minlash
653	Xazina izlash turizmi
654	Xeli-ski
655	Xeops ehromi
656	Xitoy restorani
657	Xizmat ko`rsatish byurosi
658	Xizmat taqdim qilinganligi haqidagi tasdiq
659	Xizmat turizmi
660	Xizmat vizasi
661	Xoll
662	Xona
663	Xona xizmati
664	Xostel
665	Yahudiy stoli
666	Yakka turizm
667	Yangi korpus
668	Yangilash
669	Yangiliklar operatori
670	Yarim pansion
671	Yashil yo`lak
672	Yaxta turizmi
673	Yengik gazak
674	Yerga qo`nish
675	Yevro
676	Yevrolayn
677	Yevropacha plan
678	Yo`lko`rsatkich
679	Yo`llanma
680	Yo`lovchi
681	Yo`nalish bo`yicha ma'lumot (spravochniy)
682	Yodgorlik
683	Yoshlar turizmi
684	Yotoq

685	Yotoqxona
686	Yotoqxona
687	Yotoqxonali vagon
688	Yozlik
689	Yuan
690	Yuk guvohnomasi
691	Yuk pasporti
692	Yuk tashuvchi
693	Yuk yorlig`i
694	Yukning ortiqligi
695	Yumshoq shopping
696	Yuqori sifat
697	Yuqori sifatli birinchi klass
698	Yuqori sifatli lyuks
699	Yuqori sifatli turistik klass
700	Ziyorat
701	Ziyoratgoh